

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΥΠΟΘΕΣΗ
ΖΑΜΠΕΛΟΣ ΚΑΙ ΑΛΛΟΙ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ
(Προσφυγή υπ' αριθ. 1167/15)

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

17 Μαΐου 2018

Η παρούσα απόφαση θα καταστεί οριστική υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 44 παρ. 2 της Σύμβασης. Ενδέχεται να υποστεί αναθεωρήσεις στη φάση της εκδοτικής επιμέλειας.

Στην υπόθεση Ζαμπέλος και άλλοι κατά Ελλάδος,

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Πρώτο Τμήμα), αφού συνεδρίασε σε Σώμα αποτελούμενο από τους:

Kristina Pardalos, *Πρόεδρο,*

Λίνο-Αλέξανδρο Σισιλιάνο,

Aleš Pejchal,

Krzysztof Wojtyczek,

Armen Harutyunyan,

Tim Eicke,

Jovan Ilievski, *Δικαστές,*

και τον Abel Campos, *Γραμματέα του Τμήματος,*

Αφού συσκέφθηκε κεκλεισμένων των θυρών στις 17 Απριλίου 2018,

Εκδίδει την ακόλουθη απόφαση, η οποία υιοθετήθηκε την τελευταία ως άνω ημερομηνία:

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση αποτελεί απόρροια της προσφυγής υπ' αριθ. 1167/15 κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας, η οποία κατατέθηκε στο Δικαστήριο σύμφωνα με το άρθρο 34 της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών («η Σύμβαση») στις 24 Δεκεμβρίου 2014 από 18 προσφεύγοντες διαφόρων εθνικοτήτων, τα ονόματα των οποίων αναγράφονται στον κατάλογο του παραρτήματος.
2. Οι προσφεύγοντες εκπροσωπήθηκε από τους κ.κ. Κ. Τσιτσελίκη και Α. Σπαθή, δικηγόρους Θεσσαλονίκης. Η Ελληνική Κυβέρνηση («η Κυβέρνηση») εκπροσωπήθηκε από τους αντιπροσώπους του Πληρεξουσίου της, κα Ε. Τσαούση, Νομικό Σύμβουλο του Κράτους, και κα Α. Δημητρακοπούλου, Πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.
3. Οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ειδικότερα ότι οι συνθήκες κράτησής τους στο Νοσοκομείο Κρατουμένων Κορυδαλλού παραβίασαν το δικαίωμά τους να μην υποβληθούν σε εξευτελιστική ή απάνθρωπη μεταχείριση.

4. Στις 7 Νοεμβρίου 2016 η προσφυγή κοινοποιήθηκε στην Κυβέρνηση. Οι Κυβερνήσεις της Αλβανίας και της Γεωργίας δεν έκαναν χρήση του δικαιώματός τους να παρέμβουν (άρθρο 36 παρ. 1 της Σύμβασης).

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

1. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ

5. Οι προσφεύγοντες βρίσκονταν ή βρίσκονται ακόμα υπό κράτηση στο Νοσοκομείο Κρατουμένων Κορυδαλλού («το Νοσοκομείο Κρατουμένων»). Όλοι πάσχουν από λοίμωξη Η.Ι.Υ., εκτός από τον τρίτο προσφεύγοντα, ο οποίος πάσχει από χρόνια αποφρακτική πνευμονοπάθεια.

A. Στοιχεία σχετικά με την κράτηση των προσφευγόντων

6. Ο πρώτος προσφεύγων, Ζαμπέλος Δημήτριος, κρατήθηκε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων από τις 6 Μαρτίου 2014 έως τις 17 Ιουνίου 2015, οπότε αποφυλακίστηκε κάνοντας χρήση της διάταξης του άρθρου 110Α του Ποινικού Κώδικα.

7. Ο δεύτερος προσφεύγων, Berberaj Adriatik, κρατήθηκε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων από τις 6 Απριλίου 2010 έως τις 21 Ιανουαρίου 2011 και από τις 7 Φεβρουαρίου 2012 έως τις 1 Ιουλίου 2015, οπότε αποφυλακίστηκε κάνοντας χρήση των ευεργετικών διατάξεων του άρθρου 12 του ν. 4322/2015 αφού είχε εκτίσει το εν τρίτον της ποινής του.

8. Ο τρίτος προσφεύγων, Μπερμπερίδης Δημήτριος, εισήλθε ως κατάδικος στο Νοσοκομείο Κρατουμένων στις 6 Δεκεμβρίου 2012 και αποφυλακίστηκε στις 11 Ιουνίου 2015, κάνοντας χρήση των ευεργετικών διατάξεων του άρθρου 12 του ν. 4322/2015 αφού είχε εκτίσει το εν τρίτον της ποινής του.

9. Ο τέταρτος προσφεύγων, Χονεϊν Πολά, κρατήθηκε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων από τις 18 Δεκεμβρίου 2012 έως τις 1 Ιουλίου 2015, οπότε αποφυλακίστηκε αφού έκανε χρήση της διάταξης του άρθρου 110Α του Ποινικού Κώδικα.

10. Ο πέμπτος προσφεύγων, Ηλιόπουλος Θεόδωρος, κρατήθηκε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων από τις 8 Ιανουαρίου 2013 έως τις 2 Ιουνίου 2015, οπότε αποφυλακίστηκε κάνοντας χρήση των ευεργετικών διατάξεων του άρθρου 12 του ν. 4322/2015 αφού είχε εκτίσει τα δύο πέμπτα της ποινής του.

11. Ο έκτος προσφεύγων, Καμόλι Μαρούφ, κρατήθηκε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων από τις 30 Δεκεμβρίου 2013 έως τις 19 Μαΐου 2015, οπότε

αποφυλακίστηκε κάνοντας χρήση των ευεργετικών διατάξεων του άρθρου 11 του ν. 4274/2014 αφού είχε εκτίσει τα δύο πέμπτα της ποινής του.

12. Ο έβδομος προσφεύγων, Khutsishvili Davit, κρατήθηκε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων από τις 1 Ιουλίου 2014 έως τις 27 Οκτωβρίου 2016, οπότε αποφυλακίστηκε κάνοντας χρήση των ευεργετικών διατάξεων του άρθρου 12 του ν. 4322/2015.

13. Ο όγδοος προσφεύγων, Κωνσταντινίδης Ρουστάμ, κρατήθηκε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων από τις 23 Αυγούστου 2013 έως τις 14 Δεκεμβρίου 2015, οπότε αποφυλακίστηκε αφού κατέθεσε αίτηση βάσει του άρθρου 3 του ν. 4322/2015.

14. Ο ένατος προσφεύγων, Μάχος Ιωάννης, εισήλθε ως κατάδικος στο Νοσοκομείο Κρατουμένων στις 1 Νοεμβρίου 2012 και βρισκόταν ακόμα υπό κράτηση όταν οι διάδικοι κατέθεσαν τις παρατηρήσεις τους.

15. Ο δέκατος προσφεύγων, Μαρτζακλής Ανδρέας, κρατήθηκε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων από τις 28 Μαΐου 2013 έως τις 3 Αυγούστου 2015, οπότε αποφυλακίστηκε αφού κατέθεσε αίτηση βάσει του άρθρου 12 του ν. 4322/2015. Επαναφυλακίστηκε και εισήλθε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων στις 22 Ιανουαρίου 2016 και βρισκόταν ακόμα υπό κράτηση όταν οι διάδικοι κατέθεσαν τις παρατηρήσεις τους.

16. Ο ενδέκατος προσφεύγων, Moradyan Saeed Hamo, κρατήθηκε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων από τις 8 Φεβρουαρίου 2013 έως τις 27 Ιανουαρίου 2016, οπότε αποφυλακίστηκε βάσει της διάταξης του άρθρου 12 του ν. 4322/2015 αφού είχε εκτίσει το εν τρίτον της ποινής του.

17. Ο δωδέκατος προσφεύγων, Οικονομάκος Αντώνιος, κρατήθηκε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων από τις 27 Νοεμβρίου 2013 έως τις 30 Σεπτεμβρίου 2015, οπότε αποφυλακίστηκε αφού είχε εκτίσει το εν δέκατον της ποινής του βάσει της διάταξης του άρθρου 12 του ν. 4322/2015. Επαναφυλακίστηκε και κρατήθηκε από τις 6 Νοεμβρίου 2015 έως τις 23 Δεκεμβρίου 2015, οπότε αποφυλακίστηκε αφού είχε εκτίσει τα δύο πέμπτα της ποινής του βάσει της ίδιας διάταξης.

18. Σύμφωνα με τα έγγραφα που τέθηκαν υπόψη του Δικαστηρίου, ο δέκατος τρίτος προσφεύγων, Παπαδόπουλος Νικόλαος, κρατήθηκε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων για εκτεταμένες περιόδους από τις 4 Απριλίου 2014 έως τις 16 Ιουλίου 2015.

19. Ο δέκατος τέταρτος προσφεύγων, Πιρπινιάδης Σπυρίδων-Ξενοφών, κρατήθηκε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων από τις 20 Δεκεμβρίου 2013 έως τις 13 Αυγούστου 2015, οπότε αποφυλακίστηκε βάσει της διάταξης του άρθρου 12 του ν. 4322/2015 αφού είχε εκτίσει τα δύο πέμπτα της ποινής του.

20. Ο δέκατος πέμπτος προσφεύγων, Σαμπρηόγλου Σαμπρή, κρατήθηκε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων από τις 22 Ιανουαρίου 2013 έως τις 24 Δεκεμβρίου 2014 και από τις 11 Φεβρουαρίου 2015 έως τις 20 Οκτωβρίου 2015.

21. Ο δέκατος έκτος προσφεύγων, Σαμλίδης Δημήτριος, κρατήθηκε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων από τις 8 Ιουλίου 2014 έως τις 26 Φεβρουαρίου 2015, οπότε αποφυλακίστηκε κάνοντας χρήση της διάταξης του άρθρου 110Α του Ποινικού Κώδικα.

22. Ο δέκατος έβδομος προσφεύγων, Τουφεκτσής Εμμανουήλ, εισήλθε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων στις 30 Οκτωβρίου 2013 και βρισκόταν ακόμα υπό κράτηση όταν οι διάδικοι κατέθεσαν τις παρατηρήσεις τους.

23. Ο δέκατος όγδοος προσφεύγων, Τσιρικλός Χρυσοβαλάντης, κρατήθηκε στο Νοσοκομείο από τις 4 Ιουλίου 2013 έως τις 8 Ιουλίου 2015, οπότε αποφυλακίστηκε κάνοντας χρήση της διάταξης του άρθρου 110Α του Ποινικού Κώδικα. Επαναφυλακίστηκε και εισήλθε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων στις 21 Αυγούστου 2015 και βρισκόταν ακόμα υπό κράτηση όταν οι διάδικοι κατέθεσαν τις παρατηρήσεις τους.

B. Περιγραφή των συνθηκών κράτησης των προσφευγόντων από τους ιδίους

24. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι στο Νοσοκομείο Κρατουμένων υπήρξε συνωστισμός, με αποτέλεσμα όχι μόνο να υπάρχουν κακές συνθήκες υγιεινής, αλλά και να επιδεινωθεί η ήδη εύθραυστη υγεία τους. Ισχυρίζονται ότι όλοι τους κρατήθηκαν σε νοσοκομειακούς θαλάμους εμβαδού 44 τ.μ. που φιλοξενούσαν κατά μέσον όρο 12 κρατουμένους ο καθένας την περίοδο 2013-2015. Επιπλέον, ο δεύτερος και ο τρίτος προσφεύγων κρατήθηκαν σε κελιά εμβαδού 17 τ.μ., τα οποία φιλοξενούσαν τέσσερεις κρατουμένους. Υποστηρίζουν επίσης ότι δεν είχαν τη δυνατότητα να κυκλοφορούν ελεύθερα εντός των θαλάμων διότι τους εμπόδιζαν τα έπιπλα. Ειδικότερα, το Νοσοκομείο Κρατουμένων δεν διέθετε διπλά κρεβάτια (κουκέτες), ενώ ήταν απαραίτητο να υπάρχουν στο θάλαμο επιπλέον έπιπλα (π.χ. ιατρικός εξοπλισμός), με

αποτέλεσμα η μισή επιφάνεια κάθε θαλάμου να καταλαμβάνεται από έπιπλα και ο προσωπικός χώρος που αντιστοιχούσε στον κάθε κρατούμενο να είναι κάτω των 2 τ.μ.

25. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω συνθηκών, η ιατρική φροντίδα που λάμβαναν ήταν ανεπαρκής. Υπήρχε μεγάλος κίνδυνος μόλυνσης από μεταδοτικά νοσήματα καθώς δεν γινόταν αποτελεσματικός διαχωρισμός των ασθενών κρατουμένων ανάλογα με τις ασθένειες από τις οποίες έπασχαν. Επιπλέον, οι κρατούμενοι είχαν στη διάθεσή τους μόνο τέσσερεις τουαλέτες για τους πέντε θαλάμους του πρώτου ορόφου.

26. Η διατροφή τους ήταν ανεπαρκής και κακής ποιότητας, ενώ η έλλειψη δραστηριοτήτων αναψυχής επηρέασε την ψυχική τους υγεία. Η κεντρική θέρμανση ήταν ανεπαρκής και η καθαριότητα των χώρων, ιδίως στις κουζίνες, ήταν ελλιπής, προκαλώντας προβλήματα υγιεινής, δυσοσμία και συγκέντρωση νοσογόνων οργανισμών. Οι προσφεύγοντες επίσης παραπονούνται για έλλειψη ιατρικού προσωπικού και επαρκώς εξοπλισμένων εργαστηρίων για τις ιατρικές εξετάσεις τους. Ειδικότερα, την περίοδο 2013-2014 το νοσοκομείο διέθετε μόνο ένα γενικό παθολόγο.

27. Οι προσφεύγοντες αναγνωρίζουν ότι οι συνθήκες κράτησής τους βελτιώθηκαν από τα μέσα του 2016 και ότι το ιατρικό προσωπικό ενισχύθηκε, με αποτέλεσμα οι συνθήκες αυτές να πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 3 της Σύμβασης, αλλά μόνο για την περίοδο μετά τον Ιούνιο του 2016.

28. Στις 18 Δεκεμβρίου 2014 οι προσφεύγοντες κατέθεσαν γραπτή αναφορά στο Συμβούλιο της Φυλακής σύμφωνα με το άρθρο 6 του Ποινικού Κώδικα (ν. 2776/1999), αλλά μέχρι σήμερα δεν έχουν λάβει απάντηση.

Γ. Περιγραφή των συνθηκών κράτησης των προσφευγόντων από την Κυβέρνηση

29. Σύμφωνα με την Κυβέρνηση, η επίσημη χωρητικότητα του Νοσοκομείου Κρατουμένων ήταν 60 ασθενείς και, κατά το χρόνο κράτησης των προσφευγόντων, το νοσοκομείο φιλοξενούσε από 180 έως 220 ασθενείς. Οι προσφεύγοντες κρατήθηκαν στον πρώτο όροφο του νοσοκομείου στους θαλάμους 7 και 8 και στο δεύτερο όροφο αυτού στους θαλάμους 1, 2 και 3. Το εμβαδόν των κοιτώνων ήταν 44,40 τ.μ. και σε καθέναν από αυτούς διέμεναν 8-13 κρατούμενοι. Επομένως, ο διαθέσιμος προσωπικός χώρος για κάθε κρατούμενο ανερχόταν στα 3,4 – 5,5 τ.μ. Σημειώνεται ότι οι τουαλέτες και τα ντους βρίσκονταν εκτός των θαλάμων και οι θάλαμοι δεν κλειδώνονταν, αλλά

παρέμεναν ανοικτοί συνεχώς, για να εξασφαλίζεται η πρόσβαση των νοσηλευομένων στις τουαλέτες και τα ντους όλη την ημέρα.

30. Στο Νοσοκομείο Κρατουμένων παρεχόταν πρωτοβάθμια ιατρική περίθαλψη σε κρατουμένους με λειτουργία αναρρωτηρίου. Όσοι κρατούμενοι έχριζαν δευτεροβάθμιας ή τριτοβάθμιας ιατρικής περίθαλψης παραπέμπονταν σε δημόσια νοσοκομεία, κάτι που συνέβη με τον τρίτο, τέταρτο, ένατο, δέκατο πέμπτο και δέκατο έβδομο προσφεύγοντα. Ο διαχωρισμός των ασθενών κρατουμένων γινόταν ανάλογα με τις ασθένειες από τις οποίες έπασχαν. Οι προσφεύγοντες εξετάζονταν σε τακτά χρονικά διαστήματα από το θεράποντα ιατρό και ιατρούς άλλων ειδικοτήτων του νοσοκομείου. Υποβάλλονταν σε πλήρη εργαστηριακό έλεγχο, γενικό και εξειδικευμένο.

31. Ο αερισμός και η θέρμανση των θαλάμων ήταν επαρκείς, ενώ εξασφαλιζόταν άφθονος φυσικός φωτισμός από έξι μεγάλα παράθυρα σε κάθε θάλαμο. Ζεστό νερό εξασφαλιζόταν καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας τόσο από μπόιλερ, το οποίο λειτουργούσε καθημερινά τέσσερις ώρες την ημέρα, όσο και από ηλιακούς θερμοσίφωνες. Η γενική καθημερινή καθαριότητα γινόταν με την εργασία κρατουμένων-καθαριστών και η απολύμανση από ειδικά, συνεργαζόμενα με το νοσοκομείο, ιδιωτικά συνεργεία απολύμανσης. Είδη ατομικής υγιεινής χορηγούνταν από την κοινωνική υπηρεσία του νοσοκομείου στους άπορους κρατουμένους. Υπήρχαν κάδοι σκουπιδιών εντός των θαλάμων και στους κοινόχρηστους χώρους, οι οποίοι αδειάζονταν τακτικά.

32. Όσον αφορά τη διατροφή των κρατουμένων, το πρόγραμμα διατροφής διαμορφωνόταν υπό ιατρική εποπτεία, προκειμένου έτσι να προσλαμβάνουν οι νοσηλεύόμενοι το σύνολο των βιταμινών που είναι απαραίτητες για την υγεία τους. Ενδεικτικά η Κυβέρνηση προσκόμισε δύο εβδομαδιαία προγράμματα συσσιτίου για να αποδείξει την πληρότητα της διατροφής των κρατουμένων.

33. Σύμφωνα με την Κυβέρνηση, οι κρατούμενοι δεν υποχρεούνταν να παραμένουν στους κοιτώνες τους, αλλά η πρόσβασή τους στους εσωτερικούς κοινόχρηστους χώρους ήταν εφικτή συνεχώς, όπως και ο προαυλισμός τους. Οι κρατούμενοι είχαν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε πλήθος δραστηριοτήτων αναψυχής, ενώ από τον Οκτώβριο του 2015 ήταν δυνατή η εγγραφή τους σε εκπαιδευτικά προγράμματα.

Επίσης, στους κρατουμένους χορηγούνταν και τακτικές άδειες, όπως συνέβη με τον τρίτο, τον πέμπτο και τον ενδέκατο προσφεύγοντα.

34. Τέλος, σύμφωνα με την Κυβέρνηση, το 2015 και το 2016 υπήρξε σημαντική βελτίωση των συνθηκών κράτησης στο Νοσοκομείο Κρατουμένων, η οποία οφείλεται κυρίως στην εφαρμογή του ν. 4322/2015 για την αποσυμφόρηση των φυλακών, ο οποίος προέβλεπε δυνατότητα υπό όρο απόλυσης. Επίσης, από το Νοέμβριο του 2014 ξεκίνησε να λειτουργεί το παράρτημα του Νοσοκομείου Κρατουμένων στο χώρο των πρώην Γυναικείων Φυλακών Κορυδαλλού και έγιναν έργα αναβάθμισης των κτιριακών υποδομών του νοσοκομείου. Επιπλέον, έχει καταβληθεί ιδιαίτερη προσπάθεια για την ανανέωση και αναβάθμιση του ιατρικού εξοπλισμού του νοσοκομείου με την προμήθεια νέων μηχανημάτων, ενώ το ιατρικό προσωπικό ενισχύθηκε με τρεις προσλήψεις νέων μόνιμων ιατρών διαφόρων ειδικοτήτων. Η Κυβέρνηση τονίζει ότι από τα ανωτέρω συνάγεται ότι οι συνθήκες κράτησης στο Νοσοκομείο Κρατουμένων Κορυδαλλού βελτιώνονται διαρκώς και δεν έχουν καμία σχέση με τις αντιστοίχως περιγραφόμενες στην έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη, η οποία βασίζεται σε αυτοψία που διενεργήθηκε το Φεβρουάριο του 2012, δηλ. σε μη κρίσιμο για την αξιολόγηση της υπό κρίση προσφυγής χρονικό σημείο.

II. ΣΧΕΤΙΚΟ ΕΘΝΙΚΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

35. Το συναφές εθνικό νομικό πλαίσιο και πρακτική περιγράφονται στις αποφάσεις του Δικαστηρίου επί των υποθέσεων *Μαρτζακλής κ.λπ. κατά Ελλάδος* (αριθ. προσφυγής 20378/13, παρ. 33-39, 9 Ιουλίου 2015) και *Χατζηβασιλειάδης κατά Ελλάδος* (dec.) (αριθ. προσφυγής 51618/12, παρ. 17-21, 26 Νοεμβρίου 2013).

36. Επιπλέον, ο Συνήγορος του Πολίτη της Ελληνικής Δημοκρατίας είναι ανεξάρτητη διοικητική αρχή που προβλέπεται από το άρθρο 103 παρ. 9 του Συντάγματος. Θεσπίστηκε με τον ν. 2447/1997 και διέπεται από τις διατάξεις του ν. 3094/2003. Ο Συνήγορος του Πολίτη κάνει παρεμβάσεις στη διοίκηση υπέρ των πολιτών με σκοπό την προστασία των δικαιωμάτων τους και το σεβασμό των αρχών της νομιμότητας και της ισότητας. Προβαίνει σε συστάσεις και προτάσεις προς τη διοίκηση. Δεν επιβάλλει κυρώσεις και δεν δύναται να ακυρώνει παράνομες πράξεις της διοίκησης (βλ. *Kaja κατά Ελλάδος*, αριθ. προσφυγής 32927/03, παρ. 34, 27 Ιουλίου 2006).

37. Το άρθρο 11 του ν. 4274/2014 προέβλεπε έκτακτα μέτρα για την αποσυμφόρηση των φυλακών. Βάσει της διάταξης αυτής, κρατούμενοι που κατά τη δημοσίευση του νόμου εξέτιαν ποινή κάθειρξης που δεν υπερέβαινε τα δέκα έτη απολύονταν με διάταξη του εισαγγελέα πλημμελειοδικών του τόπου έκτιση της ποινής εφόσον είχαν εκτίσει τα δύο πέμπτα της ποινής τους. Το άρθρο 12 του ν. 4322/2015 προέβλεπε παρόμοια μέτρα. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, κρατούμενοι οι οποίοι κατά τη δημοσίευση του νόμου εξέτιαν ποινή στερητική της ελευθερίας απολύονταν (α) εάν η ποινή τους είχε διάρκεια μέχρι τρία έτη, εφόσον είχαν εκτίσει το ένα δέκατο αυτής, και (β) εάν η ποινή τους είχε διάρκεια μεγαλύτερη των τριών και μέχρι πέντε έτη, εφόσον είχαν εκτίσει το ένα πέμπτο αυτής. Κρατούμενοι οι οποίοι εξέτιαν ποινή κάθειρξης που δεν υπερέβαινε τα δέκα έτη και κρατούμενοι οι οποίοι εξέτιαν ποινή κάθειρξης άνω των δέκα ετών απολύονταν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, με διάταξη του εισαγγελέα πλημμελειοδικών του τόπου έκτισης της ποινής εφόσον είχαν εκτίσει τα δύο πέμπτα και το ένα τρίτο της ποινής αντίστοιχα.

III. ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΕΘΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ

A. Συνήγορος του Πολίτη

38. Στις 24 Οκτωβρίου και τις 9 Νοεμβρίου 2011, 28 κρατούμενοι του Νοσοκομείου Κρατουμένων που έπασχαν από λοίμωξη Η.Ι.Υ. κατέθεσαν αναφορά στο Συνήγορο του Πολίτη σχετικά με τις συνθήκες κράτησής τους. Στις 8 Φεβρουαρίου 2012 αντιπροσωπεία του Συνηγόρου του Πολίτη επισκέφθηκε τους χώρους του νοσοκομείου. Στην έκθεσή του που εκδόθηκε στις 26 Οκτωβρίου 2012 μετά την αυτοψία αυτή, ο Συνήγορος του Πολίτη τόνισε ότι η κατάσταση στους θαλάμους ήταν ασφυκτική, οι κρατούμενοι δεν είχαν πρόσβαση σε δραστηριότητες αναψυχής, ενώ τα μέσα και οι υποδομές ήταν ανεπαρκείς. Ειδικότερα για τους κρατουμένους που πάσχουν από λοίμωξη Η.Ι.Υ., ο Συνήγορος του Πολίτη ανέφερε ότι η συνταγογράφηση δεν ήταν τακτική και, παρά το γεγονός ότι ο λόγος που νοσηλεύονταν ήταν να έχουν ευκολότερη πρόσβαση σε ιατρική φροντίδα, οι διαρκώς αυξανόμενοι αριθμοί τους προκαλούσαν επιδείνωση των συνθηκών κράτησής τους (βλ. *Μαρτζακλής κ.λπ. κατά Ελλάδος*, αριθ. προσφυγής 20378/13, παρ. 40, 9 Ιουλίου 2015).

39. Σε δελτίο τύπου που εξέδωσε στις 6 Μαρτίου 2014, ο Συνήγορος του Πολίτη επανέλαβε τις διαπιστώσεις του σχετικά με το Νοσοκομείο Κρατουμένων και κάλεσε τις αρχές να λάβουν μέτρα.

B. Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης

40. Στις 26 Ιουνίου 2013 η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης υιοθέτησε το Ψήφισμα 1946 (2013) με τίτλο «Ίση πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας», στο οποίο επισήμαινε ότι οι ανισότητες στην πρόσβαση στην περίθαλψη επηρεάζουν ιδιαίτερα τις ευπαθείς ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των κρατουμένων. Κατά τη σύνταξη της έκθεσής της, η εισηγήτρια της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ισότητα πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας, Liliane Maury Pasquier (Ελβετία, Σοσιαλιστές), επισκέφθηκε την Ελλάδα και διαπίστωσε τις αρνητικές επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας στην πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας. Στις 4 Μαρτίου 2014, θορυβημένη από τις συνθήκες διαβίωσης στο Νοσοκομείο Κρατουμένων Κορυδαλλού, κάλεσε τις ελληνικές αρχές να βελτιώσουν την κατάσταση το ταχύτερο δυνατόν, επισημαίνοντας τα εξής:

«Με ανησυχούν ιδιαίτερα οι ανθυγιεινές συνθήκες στις οποίες διαβιούν οι κρατούμενοι του νοσοκομείου των φυλακών Κορυδαλλού (Αθήνα) και οι οποίες παρουσιάστηκαν στα μέσα ενημέρωσης. Το νοσοκομείο, το οποίο έχει σχεδιαστεί για 60 άτομα, φιλοξενεί επί του παρόντος 200 κρατουμένους η πλειονότητα των οποίων είναι οροθετικοί ή πάσχουν από μεταδοτικές ασθένειες, όπως φυματίωση και ηπατίτιδα. Σε τέτοιες συνθήκες, είναι αδύνατο να παρασχεθεί στους κρατουμένους κατάλληλη ιατρική φροντίδα, δίχως να λησμονούμε ότι ο υπερπληθυσμός συμβάλλει στην εξάπλωση των μεταδοτικών ασθενειών, θέτοντας έτσι σε κίνδυνο τη ζωή όλων των κρατουμένων στο νοσοκομείο.

»Πρέπει να υπενθυμίσω ότι το δικαίωμα στην υγεία αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα των ανθρώπων και ότι το Κράτος πρέπει να διασφαλίζει σε όλες και όλους ισότιμη πρόσβαση σε κατάλληλη ιατρική φροντίδα. Τούτο ισχύει ακόμη περισσότερο όταν πρόκειται, όπως στην προκειμένη περίπτωση, για φυλακισμένους, οι οποίοι τελούν υπό την πλήρη εξουσία και ευθύνη του Κράτους. Επίσης, καλώ την Ελληνική Κυβέρνηση να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων στο νοσοκομείο των Φυλακών Κορυδαλλού το ταχύτερο δυνατόν. Επιπλέον, πρέπει να υπογραμμίσω ότι η ενδεχόμενη αποφυλάκιση ορισμένων φυλακισμένων από το νοσοκομείο την οποία ανακοίνωσε ο

Υπουργός Δικαιοσύνης θα έχει νόημα μόνο εφόσον η Ελληνική Κυβέρνηση εγγυηθεί ότι στους φυλακισμένους θα παρέχεται η αναγκαία φροντίδα κατόπιν της αποφυλάκισής τους».

Γ. Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων («η CPT»)

41. Μετά την επίσκεψή της στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 2015, η CPT εξέδωσε την από 1 Μαρτίου 2016 έκθεσή της (CPT/Inf (2016) 4), στην οποία ανέφερε, μεταξύ άλλων, τα εξής:

«89. Οι συνθήκες [στο Νοσοκομείο Κρατουμένων] έχουν υπάρξει αντικείμενο πολλών ρεπορτάζ στα μέσα και εικόνες της τραγικής κατάστασης στο ίδρυμα έχουν αναρτηθεί στο διαδίκτυο. Παρ' όλα αυτά, κατά το χρόνο της επίσκεψης της CPT, ακόμα δεν είχαν ληφθεί επείγοντα μέτρα ώστε να διορθωθεί η κατάσταση στο χώρο, που θα μπορούσε να παρομοιαστεί με "χωματερή" ασθενών κρατουμένων που εγκαταλείπονται και δεν λαμβάνουν την απαιτούμενη φροντίδα. Αυτή η τραγική κατάσταση δεν επιτρέπεται να συνεχιστεί.

«Ενώ το νοσοκομείο έχει επίσημη χωρητικότητα 80 κλινών, την ημέρα της επίσκεψης φιλοξενούσε 141 κρατουμένους, χωρίς να υπολογίζονται 47 οροθετικοί στις Γυναικείες Φυλακές Κορυδαλλού που αποτελούν ευθύνη του νοσοκομείου. Ασφαλώς η κατάσταση είναι βελτιωμένη σε σύγκριση με την περίοδο πριν από το Νοέμβριο του 2014, όταν το νοσοκομείο φιλοξενούσε περίπου 220 ασθενείς, ωστόσο εξακολουθεί να υπάρχει σοβαρός συνωστισμός στο νοσοκομείο. Επί παραδείγματι, στους μικρότερους θαλάμους κρατούνται πέντε ασθενείς σε χώρο 17 τ.μ., ενώ στους μεγαλύτερους θαλάμους των 43 τ.μ. φιλοξενούνται 10-11 ασθενείς με τις κλίνες τοποθετημένες κολλητά, ενώ η ελληνική νομοθεσία ορίζει ότι ο προσωπικός χώρος ανά ασθενή σε ένα νοσοκομείο πρέπει να είναι 6 τ.μ. Πέραν του συνωστισμού, οι θάλαμοι είναι βρώμικοι και ακατάστατοι, ενώ οι συνθήκες υγιεινής είναι εξαιρετικά κακές.

«Επιπλέον, οι τρέχουσες σοβαρές ελλείψεις προσωπικού καθιστούν αδύνατη την παροχή της απαιτούμενης φροντίδας σε όλους τους ασθενείς. Οι τέσσερεις μόνιμοι ιατροί (ένας γενικός παθολόγος, ένας χειρουργός και δύο μικροβιολόγοι) εργάζονται Δευτέρα με Παρασκευή από τις 7 π.μ. έως τις 2:30 μ.μ., ενώ οι ώρες από 2:30 μ.μ. έως 7 π.μ. και τα σαββατοκύριακα καλύπτονται από οκτώ ιατρούς που εφημερεύουν. Όπως προκύπτει, έχει εγκριθεί η πρόσληψη άλλων πέντε ιατρών, η οποία είναι απολύτως

αναγκαία. Επίσης, για πρώτη φορά μετά από δύο χρόνια, υπάρχει οδοντίατρος που επισκέπτεται το νοσοκομείο δύο φορές την εβδομάδα.

»Επιπλέον, το νοσοκομείο επισκέπτονται ιατροί διαφόρων ειδικοτήτων (ψυχίατροι, δερματολόγοι, οφθαλμολόγος, καρδιολόγος και ΩΡΛ). Όμως, δεν υφίσταται επίσημη διαδικασία ανταλλαγής πληροφοριών για τους ασθενείς μεταξύ των εξειδικευμένων και των θεραπόντων ιατρών, και όλα εξαρτώνται από τις προσωπικές σχέσεις μεταξύ των ιατρών.

»Όσον αφορά τη νοσηλευτική υπηρεσία, κατά το χρόνο της επίσκεψης είχαν καλυφθεί 11 από τις 14 θέσεις. Η κατανομή των νοσηλευτών ήταν τέσσερεις τα πρωινά και δύο τα απογεύματα στις εργάσιμες ημέρες, έναντι ενός τα πρωινά και δύο τα απογεύματα στα σαββατοκύριακα. Τη νύχτα έχει υπηρεσία μόνον ένας νοσηλευτής που, εκτός από το νοσοκομείο, καλύπτει και τις Ανδρικές και τις Γυναικείες Φυλακές Κορυδαλλού, καθώς και το ψυχιατρικό νοσοκομείο (δηλ. πάνω από 2.500 κρατούμενους). Λόγω της έλλειψης νοσηλευτικού προσωπικού χρησιμοποιούνται κρατούμενοι ως βοηθητικοί, όχι μόνο ως επιστάτες, αλλά και για την παροχή φροντίδας στους ασθενείς, π.χ. βοήθεια στη σίτιση και την προσωπική υγιεινή. Η αντιπροσωπεία άκουσε λεπτομερείς καταγγελίες, μεταξύ άλλων, για ασθενείς που φρόντιζαν ετοιμοθάνατο καρκινοπαθή κρατούμενο έως ότου εξέπνευσε στο νοσοκομείο το Φεβρουάριο του 2015, στον οποίο δεν έγινε χορήγηση παρηγορητικής θεραπείας παρά μόνο λίγο πριν το θάνατό του. Επίσης, συνάντησε ασθενείς που είχαν εγκαταλειφθεί και δεν λάμβαναν τη φροντίδα που χρειαζόνταν μετά τη διάγνωση της κατάστασής τους, όπως έναν κρατούμενο με μετεγχειρητική χαλάρωση του σφιγκτήρα του πρωκτού που του προκαλούσε ακράτεια ορθού, η κατάσταση του οποίου αντιμετωπίστηκε όταν το πρόβλημα τέθηκε υπόψη του ιατρού. Κατά τα άλλα, οι νοσηλευτές μόλις προλαβαίνουν να χορηγούν τη φαρμακευτική αγωγή (όχι μόνο στο νοσοκομείο, αλλά και στις Γυναικείες Φυλακές Κορυδαλλού) και να τοποθετούν πολύπλοκους επιδέσμους.

»91. Μετά την ολοκλήρωση της επίσκεψης, η αντιπροσωπεία της CPT ζήτησε από τις ελληνικές αρχές να προβούν επείγοντως σε γενική επιθεώρηση του Νοσοκομείου Κρατούμενων και να εκπονήσουν σχέδιο για τη μετατροπή του σε πραγματικό χώρο φροντίδας των ασθενών όπου οι κρατούμενοι θα περιθάλπονται ανάλογα με τις ασθένειές τους και θα λαμβάνουν την απαραίτητη φροντίδα σε

αξιοπρεπείς συνθήκες. Εάν δεν έχει γίνει ακόμα αυτή η επιθεώρηση, με δεδομένα τα σοβαρά ζητήματα σε σχέση με το δικαίωμα στη ζωή του άρθρου 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και τις σοβαρές ανησυχίες για κακομεταχείριση σύμφωνα με το άρθρο 3 της ίδιας Σύμβασης, η CPT συνιστά να ληφθούν άμεσα μέτρα για τη διενέργεια αυτής της επιθεώρησης. Τέλος, η Επιτροπή επιθυμεί να ενημερωθεί για το αποτέλεσμα της επιθεώρησης και τις ενέργειες που θα προγραμματιστούν για τη διόρθωση της υφιστάμενης κατάστασης.»

NOMΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

I. ΠΡΟΒΑΛΛΟΜΕΝΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 3 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

42. Οι προσφεύγοντες παραπονούνται ότι οι συνθήκες κράτησής τους στο Νοσοκομείο Κρατουμένων παραβίασαν το δικαίωμά τους να μην υποβληθούν σε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση σύμφωνα με το άρθρο 3 της Σύμβασης, το οποίο προβλέπει τα εξής:

«Ουδείς επιτρέπεται να υποβληθεί εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχειρίσιν απανθρώπων ή εξευτελιστικάς.»

A. Επί του παραδεκτού

1. *Ένσταση μη εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων*

(α) Τα επιχειρήματα των διαδίκων

43. Η Κυβέρνηση καλεί το Δικαστήριο να απορρίψει την προσφυγή λόγω μη εξάντλησης των εθνικών ένδικων βοηθημάτων όσον αφορά ορισμένους από τους προσφεύγοντες. Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι ο δεύτερος, πέμπτος, έκτος, έβδομος, όγδοος, δέκατος, ενδέκατος, δωδέκατος, δέκατος τρίτος, δέκατος τέταρτος και δέκατος πέμπτος προσφεύγων δεν κατέθεσαν αίτηση αποφυλάκισης βάσει του άρθρου 110Α του Ποινικού Κώδικα, το οποίο προβλέπει ότι υπό όρο απόλυση χορηγείται εφόσον ο κατάδικος νοσεί από το σύνδρομο της επίκτητης ανοσοποιητικής ανεπάρκειας (Aids). Κατά τη γνώμη της Κυβέρνησης, η αποτελεσματικότητα αυτού του ένδικου βοηθήματος είναι αυταπόδεικτη και προκύπτει από το γεγονός ότι ο πρώτος, τέταρτος, ένατος, δέκατος έκτος, δέκατος έβδομος και δέκατος όγδοος προσφεύγων έκαναν χρήση αυτού του ένδικου βοηθήματος και πέτυχαν την αποφυλάκισή τους μετά την κατάθεση της κρινόμενης προσφυγής στο Δικαστήριο.

44. Αναφορικά με το δέκατο πέμπτο προσφεύγοντα, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι κατά την ημερομηνία κατάθεσης της προσφυγής του στο Δικαστήριο ο εν λόγω προσφεύγων είχε αποφυλακιστεί. Ως εκ τούτου, έπρεπε να έχει ασκήσει αγωγή αποζημίωσης βάσει του άρθρου 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα, σε συνδυασμό με τον Ποινικό Κώδικα και το άρθρο 3 της Σύμβασης, η οποία αποτελεί άμεσα εφαρμοστέο δίκαιο στην ελληνική έννομη τάξη. Η αγωγή αυτή συνιστά πρόσφορο και αποτελεσματικό ένδικο βοήθημα, προς επιδίκαση αποζημίωσης είτε για υλική είτε για ηθική βλάβη που υπέστη ο προσφεύγων την περίοδο αυτή. Όσον αφορά τη δεύτερη περίοδο κράτησης του προσφεύγοντος στο Νοσοκομείο Κρατουμένων μετά την κατάθεση της προσφυγής – από τις 11 Φεβρουαρίου 2015 έως τις 20 Οκτωβρίου 2015 –, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η προσφυγή πρέπει να απορριφθεί επειδή ήταν λογικά αδύνατο, κατά το χρόνο κατάθεσης της προσφυγής, να γνωρίζει ο προσφεύγων ότι σε περίπτωση που φυλακιζόταν εκ νέου, οι ελληνικές αρχές θα τον τοποθετούσαν στο ίδιο χώρο υπό τις ίδιες ακριβώς με το παρελθόν συνθήκες κράτησης.

45. Οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι η αίτηση αποφυλάκισης του άρθρου 110Α του Ποινικού Κώδικα δεν συνιστά αποτελεσματικό ένδικο μέσο που θα μπορούσαν να είχαν χρησιμοποιήσει, για διάφορους λόγους. Πρώτον, το άρθρο 110Α του Ποινικού Κώδικα, όπως ίσχυε κατά το χρόνο κατάθεσης της προσφυγής, αφορούσε μόνον όσους νοσούν από το σύνδρομο της επίκτητης ανοσοποιητικής ανεπάρκειας και όχι τους οροθετικούς, όπως ήταν οι προσφεύγοντες. Η διάταξη αυτή τροποποιήθηκε με τον ν. 4322/2015 και, μετά την τροποποίησή της, ορισμένοι βαθμοί αναπηρίας δικαιολογούν την υπό όρο απόλυση κρατουμένου. Οι προσφεύγοντες που σύμφωνα με την Κυβέρνηση έκαναν χρήση αυτού του ένδικου βοηθήματος μπόρεσαν να το κάνουν μετά την τροποποίηση της διάταξης και ανάλογα με το βαθμό αναπηρίας του καθενός, με εξαίρεση το δέκατο έκτο προσφεύγοντα, ο οποίος έκανε χρήση αυτής της διάταξης ως πάσχων από φυματίωση, δηλ. πάθηση που προβλεπόταν ρητά από το νόμο. Δεύτερον, ο κρατούμενος μπορεί να επωφεληθεί της υπό όρο απόλυσης που προβλέπει το άρθρο 110Α μόνο μία φορά, ενώ η σχετική διαδικασία διαρκεί πολλούς μήνες. Συνεπώς, όπως ήταν φυσικό, οι προσφεύγοντες προτίμησαν να επωφεληθούν διατάξεων που προβλέπουν υπό όρο απόλυση για μη ιατρικούς λόγους. Τρίτον, το άρθρο 110Α του Ποινικού Κώδικα εφαρμόζεται μόνο υπό ορισμένες προϋποθέσεις και δεν αφορά τους

προφυλακισμένους ή τους καταδικασμένους σε κάθειρξη άνω των δέκα ετών. Από τους προσφεύγοντες, ο δεύτερος, πέμπτος, δωδέκατος και δέκατος όγδοος είχαν προφυλακιστεί, ενώ άλλοι δέκα εξέτιαν ποινές κάθειρξης άνω των δέκα ετών. Ως εκ τούτου, αδυνατούσαν να κάνουν χρήση του εν λόγω ένδικου βοηθήματος ακόμα και μετά την τροποποίηση της σχετικής διάταξης.

46. Οι προσφεύγοντες επίσης υποστηρίζουν ότι το ένδικο βοήθημα του άρθρου 110Α του Ποινικού Κώδικα δεν αποσκοπούσε στη βελτίωση των συνθηκών κράτησής τους, αλλά στον τερματισμό της. Συνεπώς, μπορεί να θεωρηθεί αποτελεσματικό ένδικο μέσο μόνο σε σχέση με το άρθρο 5 της Σύμβασης, και όχι το άρθρο 3.

47. Ο δέκατος πέμπτος προσφεύγων ισχυρίζεται ότι η προσφυγή του πρέπει να κηρυχθεί παραδεκτή και για τις δύο περιόδους κράτησής του στο Νοσοκομείο Κρατουμένων. Όσον αφορά την πρώτη περίοδο κράτησής του, αυτή διήρκεσε από τις 22 Ιανουαρίου 2013 έως τις 24 Δεκεμβρίου 2014, δηλ. μέχρι την ημερομηνία κατάθεσης της προσφυγής στο Δικαστήριο. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, η αγωγή του άρθρου 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα είναι αποτελεσματική μόνον όταν ο κρατούμενος έχει ήδη αποφυλακιστεί και όχι όταν βρίσκεται ακόμα υπό κράτηση στις συνθήκες για τις οποίες παραπονείται. Όσον αφορά τη δεύτερη περίοδο κράτησής του, από τις 11 Φεβρουαρίου έως τις 20 Οκτωβρίου 2015, αυτή πρέπει να θεωρηθεί ως ενιαία κατάσταση μαζί με την πρώτη περίοδο κράτησής του, λαμβανομένου υπόψη ότι κρατήθηκε εκ νέου υπό τις ίδιες συνθήκες έξι μήνες μετά την αποφυλάκισή του.

(β) Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

48. Όσον αφορά τις γενικές αρχές που διέπουν την εφαρμογή του κανόνα της εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων κατά την έννοια του άρθρου 35 παρ. 1 της Σύμβασης, το Δικαστήριο παραπέμπει στη σχετική νομολογία του (βλ. ιδίως *Akdivar κ.λπ. κατά Τουρκίας*, 16 Σεπτεμβρίου 1996, παρ. 65-69, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV, και *Vučković κ.λπ. κατά Σερβίας* (προδικαστική ένσταση) [GC], αριθ. προσφυγής 17153/11 και άλλες 29, παρ. 69-77, 25 Μαρτίου 2014). Εξάλλου, η υποχρέωση του προσφεύγοντος να εξαντλήσει τα εσωτερικά ένδικα μέσα εξετάζεται κατ' αρχήν σε συνάρτηση με την ημερομηνία της κατάθεσης της προσφυγής ενώπιον του Δικαστηρίου (βλ. *Baumann κατά Γαλλίας*, αριθ. προσφυγής 33592/96, παρ. 47, ECHR

2001-V (αποσπάσματα), και *Κουταλίδης κατά Ελλάδος*, αριθ. προσφυγής 18785/13, παρ. 61, 27 Νοεμβρίου 2014).

49. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι σε περιπτώσεις που αφορούν το θεμελιώδες δικαίωμα της προστασίας από βασανιστήρια, απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση, τα εσωτερικά ένδικα μέσα πρέπει να έχουν και προληπτικό και επανορθωτικό χαρακτήρα προκειμένου να θεωρούνται αποτελεσματικά (βλ. *Ananyev κ.λπ. κατά Ρωσίας*, αριθ. προσφυγών 42525/07 και 60800/08, παρ. 98, 10 Ιανουαρίου 2012).

50. Προκειμένου για την εξάντληση των εσωτερικών ενδίκων μέσων, η κατάσταση ενός ατόμου που κρατήθηκε υπό συνθήκες τις οποίες θεωρεί αντίθετες προς το άρθρο 3 της Σύμβασης και προσέφυγε στο Δικαστήριο μετά την αποφυλάκισή του διαφέρει από εκείνη ενός ατόμου που προσέφυγε ενώπιον του Δικαστηρίου ενώ κρατούνταν ακόμη υπό τις συνθήκες τις οποίες καταγγέλλει (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση *Κουταλίδης κατά Ελλάδος*, παρ. 61). Ειδικά σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, η αγωγή του άρθρου 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα αποτελεί ένα καθαρά επανορθωτικό ένδικο μέσο, το οποίο επιτρέπει σε ένα άτομο να ζητήσει και να επιτύχει αποκατάσταση όταν εκείνο, μετά την απελευθέρωσή του, επιθυμεί να παραπονεθεί για τις συνθήκες κράτησής του στη φυλακή όπου είχε κρατηθεί. Εντούτοις, το ως άνω ένδικο μέσο δεν επιτρέπει στον ενδιαφερόμενο να πετύχει τη βελτίωση των συνθηκών κράτησής του, συνεπώς του λείπει ο προληπτικός χαρακτήρας κατά την έννοια της απόφασης του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Ananyev κ.λπ. κατά Ρωσίας* (ανωτέρω, παρ. 98. Βλ. επίσης *Παπαδάκης κ.λπ. κατά Ελλάδος*, αριθ. προσφυγής 34083/13, παρ. 50, 25 Φεβρουαρίου 2016).

51. Το Δικαστήριο επίσης σημειώνει ότι στην υπόθεση *A.F. κατά Ελλάδος* (αριθ. προσφυγής 53709/11, παρ. 59-60, 13 Ιουνίου 2013) είχε κρίνει σκόπιμο να εξετάσει αν οι νομικές ή κανονιστικές διατάξεις που μπορεί να επικαλεστεί ο ενδιαφερόμενος για την άσκηση αγωγής του άρθρου 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα έχουν συνταχθεί λεπτομερώς και εγγυώνται δικαιώματα των οποίων μπορεί να γίνει επίκληση ενώπιον της δικαιοσύνης (αυτόθι, παρ. 60).

52. Όσον αφορά τις περιστάσεις της παρούσας υπόθεσης, το Δικαστήριο σημειώνει ότι έχει ήδη κρίνει ότι οι προσβεβλημένοι από τον ιό Η.Ι.Υ. κατάδικοι που έχουν ήδη εκδηλώσει την ασθένεια μπορούν να επιτύχουν την άμεση αποφυλάκισή τους

επικαλούμενοι το άρθρο 110Α του Ποινικού Κώδικα. Όμως, η διάταξη αυτή, όπως ίσχυε κατά το χρόνο κατάθεσης της προσφυγής, δεν επέτρεπε την αποφυλάκιση των απλών οροθετικών για ιατρικούς λόγους (βλ. *Μαρτζακλής κ.λπ. κατά Ελλάδος*, αριθ. προσφυγής 20378/13, παρ. 53-54, 9 Ιουλίου 2015). Όπως προκύπτει σαφώς από το έγγραφο του ιατρού του Νοσοκομείου Κρατουμένων που προσκόμισε η Κυβέρνηση στο Δικαστήριο, όλοι οι προσφεύγοντες είναι οροθετικοί εκτός από τον τρίτο προσφεύγοντα, ο οποίος πάσχει από χρόνια αποφρακτική πνευμονοπάθεια. Ως εκ τούτου, δεν ήταν δυνατόν να κάνουν χρήση του ένδικου μέσου στο οποίο αναφέρεται η Κυβέρνηση.

53. Το Δικαστήριο σημειώνει το επιχείρημα της Κυβέρνησης ότι ορισμένοι από τους προσφεύγοντες έκαναν χρήση αυτού του ένδικου μέσου μετά την κατάθεση της προσφυγής στο Δικαστήριο και ότι το γεγονός αυτό αποδεικνύει την αποτελεσματικότητα του εν λόγω ένδικου μέσου. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι το ερώτημα κατά πόσον ο προσφεύγων έχει εξαντλήσει τα εσωτερικά ένδικα μέσα εξετάζεται κατ' αρχήν σε συνάρτηση με την ημερομηνία κατάθεσης της προσφυγής ενώπιον του Δικαστηρίου (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση *Baumann κατά Γαλλίας*, παρ. 47). Σε κάθε περίπτωση, το Δικαστήριο σημειώνει ότι οι προσφεύγοντες που απολύθηκαν σύμφωνα με το άρθρο 110Α του Ποινικού Κώδικα το πέτυχαν μόνον αφού η διάταξη αυτή τροποποιήθηκε με τον ν. 4322/2015 ώστε να συμπεριλάβει ορισμένους βαθμούς αναπηρίας στους ιατρικούς λόγους για τους οποίους ένας κρατούμενος μπορεί να καταθέσει αίτηση υπό όρο απόλυσης – με την εξαίρεση του δέκατου έκτου προσφεύγοντος, ο οποίος επωφελήθηκε της διάταξης διότι έπασχε από φυματίωση. Ελλείψει πειστικού επιχειρήματος της Κυβέρνησης ότι οι προσφεύγοντες μπορούσαν να κάνουν χρήση του εν λόγω ένδικου μέσου πριν από την τροποποίηση της διάταξης αυτής και ιδίως πριν από την κατάθεση της κρινόμενης προσφυγής, το Δικαστήριο κρίνει ότι οι προσφεύγοντες δεν ήταν σε θέση να επωφεληθούν του ένδικου μέσου του άρθρου 110Α του Ποινικού Κώδικα. Ως εκ τούτου, απορρίπτει την ένσταση της Κυβέρνησης.

54. Όσον αφορά το δέκατο πέμπτο προσφεύγοντα, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι η πρώτη περίοδος κράτησής του έληξε την ημέρα εισαγωγής της προσφυγής στο Δικαστήριο. Είναι προφανές ότι όταν κατέθετε την προσφυγή του στο Δικαστήριο στις 24 Δεκεμβρίου 2014 δεν επιδίωκε να θέσει τέλος σε μια συνεχιζόμενη παραβίαση του δικαιώματός του να μην υποβληθεί σε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση στο Νοσοκομείο Κρατουμένων, αλλά να επιτύχει τη μεταγενέστερη έκδοση απόφασης για μια προβαλλόμενη παλαιότερη

παραβίαση του άρθρου 3 λόγω των συνθηκών κράτησής του στη φυλακή αυτή και, ενδεχομένως, να λάβει δίκαιη ικανοποίηση για την ηθική βλάβη που υπέστη.

55. Το Δικαστήριο επίσης σημειώνει ότι ο προσφεύγων φυλακίστηκε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων και συνεπώς υπόκειται στις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα. Οι κύριες αιτιάσεις του προσφεύγοντος ενώπιον του Δικαστηρίου αφορούν τον υπερπληθυσμό και τις συνθήκες υγιεινής. Κατά τη γνώμη του Δικαστηρίου, τα άρθρα 21, 25 και 26 του Ποινικού Κώδικα εγγυώνται ατομικά δικαιώματα των οποίων μπορεί να γίνει επίκληση ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση *Χατζηβασιλειάδης κατά Ελλάδος*, παρ. 34). Η αγωγή αποζημίωσης του άρθρου 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Δικαίου, σε συνδυασμό με τα προαναφερθέντα άρθρα του Ποινικού Κώδικα και το άρθρο 3 της Σύμβασης, αποτελούσε εθνικό ένδικο μέσο το οποίο θα έπρεπε να έχει ασκήσει ο δέκατος πέμπτος προσφεύγων αναφορικά με την πρώτη περίοδο κράτησής του.

56. Όσον αφορά τη δεύτερη περίοδο κράτησης του δέκατου πέμπτου προσφεύγοντος, το Δικαστήριο σημειώνει ότι αυτός διατύπωσε για πρώτη φορά το παράπονό του για τις κακές συνθήκες κράτησής του την περίοδο αυτή στις από 21 Απριλίου 2016 παρατηρήσεις του. Όμως, η κράτηση του προσφεύγοντος στο εν λόγω κατάστημα έληξε στις 20 Οκτωβρίου 2015, δηλ. πάνω από έξι μήνες πριν από την εισαγωγή αυτού του παραπόνου (βλ. π.χ. *Ashot Harutyunyan κατά Αρμενίας*, αριθ. προσφυγής 34334/08, παρ. 99, 15 Ιουνίου 2010). Το Δικαστήριο σημειώνει ότι οι δύο περίοδοι κράτησης του προσφεύγοντος δεν μπορούν να θεωρηθούν «ενιαία κατάσταση» κατά την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου που θα είχε ως αποτέλεσμα να εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου τα γεγονότα που καταγγέλλει ο προσφεύγων, καθώς εν τω μεταξύ ο προσφεύγων είχε αποφυλακιστεί (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση *Ananyan κ.λπ. κατά Ρωσίας*, παρ. 78). Συνεπώς, η αιτίαση κατατέθηκε εκπρόθεσμα και πρέπει να απορριφθεί σύμφωνα με το άρθρο 35 παρ. 1 και 4 της Σύμβασης.

57. Ως εκ τούτου, σύμφωνα με το άρθρο 35 παρ. 1 και 4 της Σύμβασης, η προσφυγή πρέπει να απορριφθεί λόγω μη εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων σε ό,τι αφορά την πρώτη περίοδο κράτησης του δέκατου πέμπτου προσφεύγοντος και λόγω μη τήρησης της εξάμηνης προθεσμίας αναφορικά με τη δεύτερη περίοδο κράτησής του.

2. Ένσταση περί ουσιαστικής ομοιότητας της υπό κρίση προσφυγής με προηγουμένως εξετασθείσα από το Δικαστήριο (πλεονάζουσα προσφυγή)

58. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η προσφυγή είναι απαράδεκτη ως προς το δέκατο προσφεύγοντα καθώς, σύμφωνα με το άρθρο 35 παρ. 2(β) της Σύμβασης, το Δικαστήριο δεν δύναται να επιληφθεί ατομικής προσφυγής εφόσον αυτή είναι ουσιαστικά όμοια με προσφυγή που έχει προηγουμένως εξεταστεί από το Δικαστήριο ή έχει ήδη υποβληθεί σε άλλη διεθνή δικαιοδοσία που διερευνά ή επιλύει διαφορές και δεν περιέχει νέες συναφείς πληροφορίες. Εν προκειμένω, κατά το χρόνο άσκησης της υπό κρίση προσφυγής, ο δέκατος προσφεύγων είχε ήδη καταθέσει στο Δικαστήριο την προσφυγή υπ' αριθ. 20378/13, παραπονούμενος για τις συνθήκες κράτησής του στο Νοσοκομείο Κρατουμένων κατά την ίδια περίοδο με αυτήν που αφορά η παρούσα προσφυγή. Στις 9 Ιουλίου 2015 εκδόθηκε η απόφαση του Δικαστηρίου, με την οποία του επιδικάστηκε το ποσό των 10.000 ευρώ. Συνεπώς, η παρούσα προσφυγή πρέπει ν' απορριφθεί ως απαράδεκτη ως προς το δέκατο προσφεύγοντα.

59. Ο δέκατος προσφεύγων παραδέχεται ότι είχε συμμετάσχει στην προσφυγή υπ' αριθ. 20378/13, επί της οποίας το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3 λόγω των συνθηκών κράτησής του στο Νοσοκομείο Κρατουμένων. Συνεπώς, ζητά να εξεταστεί η προσφυγή του ως προς την περίοδο μετά την έκδοση της εν λόγω απόφασης του Δικαστηρίου, δηλ. από τις 9 Ιουλίου έως τις 3 Αυγούστου 2015, ημερομηνία της αποφυλάκισής του.

60. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι το κριτήριο παραδεκτού που προβλέπει το πρώτο σκέλος του άρθρου 35 παρ. 2(β) της Σύμβασης αποσκοπεί να εξασφαλίσει την οριστικότητα των αποφάσεων του Δικαστηρίου και να εμποδίσει τους προσφεύγοντες να επιδιώκουν, μέσω της κατάθεσης νέας προσφυγής, την προσβολή παλαιότερων αποφάσεων του Δικαστηρίου (βλ. *Lowe κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (dec.), αριθ. προσφυγής 12486/07, 8 Σεπτεμβρίου 2009, και *Καυκαρής κατά Κύπρου* (dec.), αριθ. προσφυγής 9644/09, παρ. 67, 21 Ιουνίου 2011).

61. Μια προσφυγή γενικώς δεν ικανοποιεί το κριτήριο του πρώτου σκέλους του άρθρου 35 παρ. 2(β) της Σύμβασης όταν ο προσφεύγων έχει ήδη καταθέσει αίτηση που αφορά ουσιαστικά το ίδιο πρόσωπο και τα ίδια πραγματικά περιστατικά και εκφράζει τα ίδια παράπονα (βλ. *Vojnovic κατά Κροατίας* (dec.), αριθ. προσφυγής 4819/10, παρ. 28, 26 Ιουνίου 2012, *Anthony Aquilina κατά Μάλτας*, αριθ. προσφυγής 3851/2012, παρ. 34, 11 Δεκεμβρίου 2014, και *X. κατά Σλοβενίας* (dec.), αριθ. προσφυγής 4473/14, παρ.

40, 12 Μαΐου 2015). Δεν αρκεί ο προσφεύγων να επικαλεστεί συναφείς νέες πληροφορίες ενώ απλά επιδιώκει να υποστηρίξει παλαιότερες αιτιάσεις με νέα νομικά επιχειρήματα (βλ., π.χ., *I.J.L. κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (dec.), αριθ. προσφυγής 39029/97, 6 Ιουλίου 1999, και την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση *Καυκαρής κατά Κύπρου*, παρ. 68). Προκειμένου το Δικαστήριο να εξετάσει μια προσφυγή που αφορά τα ίδια πραγματικά περιστατικά με αυτά παλαιότερης προσφυγής, ο προσφεύγων πρέπει πράγματι να διατυπώσει νέα αιτίαση ή να υποβάλει νέα στοιχεία που δεν είχε εξετάσει προηγουμένως το Δικαστήριο, εντός της εξαμηνιαίας προθεσμίας του άρθρου 35 παρ. 1 της Σύμβασης (βλ. τις προαναφερθείσες αποφάσεις στις υποθέσεις *Lowe κατά Ηνωμένου Βασιλείου* και *Καυκαρής κατά Κύπρου*, παρ. 68, και *Harkins κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (dec.) [GC], αριθ. προσφυγής 71537/14, παρ. 50-56, ECHR 2017).

62. Όσον αφορά τις περιστάσεις της παρούσας υπόθεσης, το Δικαστήριο σημειώνει ότι, κατόπιν της ένστασης της Κυβέρνησης, ο δέκατος προσφεύγων με τις παρατηρήσεις του ζήτησε την απόσυρση της προσφυγής του σε ό,τι αφορά την περίοδο κράτησής του μέχρι τις 9 Ιουλίου 2015. Το Δικαστήριο σημειώνει το αίτημα του προσφεύγοντος. Έχοντας υπόψη το άρθρο 37 της Σύμβασης, κρίνει ότι ο δέκατος προσφεύγων δεν σκοπεύει να εμμένει στην προσφυγή του σε ό,τι αφορά την περίοδο κράτησής του μέχρι τις 9 Ιουλίου 2015, κατά την έννοια του άρθρου 37 παρ. 1(α) της Σύμβασης. Το Δικαστήριο επίσης κρίνει ότι δεν υπάρχουν λόγοι γενικής φύσεως που επηρεάζουν το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως ορίζονται στη Σύμβαση, και που επιβάλλουν την περαιτέρω εξέταση των παραπόνων του δυνάμει του άρθρου 37 παρ. 1 της Σύμβασης *in fine*. Ως εκ τούτου, διαγράφει το μέρος των παραπόνων του προσφεύγοντος που αφορά την περίοδο κράτησής του μέχρι τις 9 Ιουλίου 2015.

3. *Ένσταση έλλειψης πληρεξουσιότητας των εκπροσώπων του πέμπτου προσφεύγοντος*

63. Η Κυβέρνηση επίσης ισχυρίζεται ότι ο πέμπτος προσφεύγων δεν προσκόμισε κατάλληλο πληρεξούσιο του αντιπροσώπου του, καθώς στο πληρεξούσιο που υπέβαλε, ειδικότερα δε στη θέση που προβλέπεται για την υπογραφή του προσφεύγοντος, αναγράφεται μόνο το ονοματεπώνυμό του, χωρίς να υπάρχει και η υπογραφή του. Ακόμα και αν υποθεθεί ότι ο προσφεύγων είναι αναφάβητος, η προσφυγή πρέπει να απορριφθεί λόγω μη γνησιότητας του πληρεξουσίου, καθώς η έλλειψη υπογραφής ενδέχεται να σημαίνει ότι δεν το υπέγραψε ο ίδιος, αλλά κάποιος άλλος.

64. Ο προσφεύγων τονίζει ότι είναι αναλφάβητος και, ως εκ τούτου, η αναγραφή του ονόματός του ήταν ο μόνος τρόπος να υπογράψει το πληρεξούσιο.

65. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι στην παρούσα υπόθεση η Κυβέρνηση δεν υποστηρίζει απερίφραστα ότι η προσφυγή κατατέθηκε χωρίς τη συγκατάθεση του προσφεύγοντος. Η ένστασή της φαίνεται να επικεντρώνεται στο ζήτημα της νόμιμης εγκυρότητας του πληρεξουσίου. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι στο παρελθόν έχει κρίνει ότι είναι σημαντικό για τους αντιπροσώπους να αποδεικνύουν ότι έχουν λάβει συγκεκριμένες και ρητές οδηγίες, κατά την έννοια του άρθρου 34 της Σύμβασης, από τα υποτιθέμενα θύματα παραβίασης της Σύμβασης που φέρονται να εκπροσωπούν (βλ. *Safaii κατά Αυστρίας*, αριθ. προσφυγής 44689/09, παρ. 32, 7 Μαΐου 2014).

66. Το Δικαστήριο σημειώνει, αναφορικά με το πληρεξούσιο του πέμπτου προσφεύγοντος, ότι στη θέση που προβλέπεται για την υπογραφή του προσφεύγοντος αναγράφεται μόνο το ονοματεπώνυμό του, χωρίς να υπάρχει και η υπογραφή του. Ελλείπει οποιασδήποτε ένδειξης ότι η προσφυγή κατατέθηκε χωρίς τη συγκατάθεση και τη σύμφωνη γνώμη του πέμπτου προσφεύγοντος ή ότι ο εν λόγω προσφεύγων δεν σκόπευε να καταθέσει προσφυγή, το Δικαστήριο απορρίπτει την ένσταση της Κυβέρνησης.

4. *Ένσταση περί εκπρόθεσμης άσκησης προσφυγής ως προς το δεύτερο προσφεύγοντα*

67. Τέλος, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η προσφυγή πρέπει να απορριφθεί ως προς την πρώτη περίοδο κράτησης του δεύτερου προσφεύγοντος διότι κατατέθηκε εκπρόθεσμα. Συγκεκριμένα, ο δεύτερος προσφεύγων κρατήθηκε στο Νοσοκομείο Κρατουμένων σε δύο χωριστές περιόδους, την πρώτη από τις 6 Οκτωβρίου 2010 έως τις 21 Ιανουαρίου 2011 και τη δεύτερη από τις 7 Φεβρουαρίου 2012 έως τις 1 Ιουλίου 2015. Καθώς η υπό κρίση προσφυγή εισήχθη στο Δικαστήριο στις 24 Δεκεμβρίου 2014, οι αιτιάσεις του εν λόγω προσφεύγοντος σχετικά με την πρώτη περίοδο κράτησής του είναι απορριπτέες.

68. Ο προσφεύγων υποστηρίζει ότι τα παράπονά του αφορούν μόνο τη δεύτερη περίοδο κράτησής του και, ως εκ τούτου, η ένσταση της Κυβέρνησης πρέπει να απορριφθεί.

69. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι ο δεύτερος προσφεύγων δεν αναφέρει στην προσφυγή του την πρώτη περίοδο κράτησής του και, συνεπώς, τα παράπονά του αφορούν μόνο τη δεύτερη περίοδο, δηλ. από τις 7 Φεβρουαρίου 2012 έως τις 1 Ιουλίου 2015. Ως εκ τούτου, απορρίπτει την ένσταση της Κυβέρνησης.

70. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι το υπόλοιπο μέρος της προσφυγής δεν είναι προφανώς αβάσιμο κατά την έννοια του άρθρου 35 παρ. 3(α) της Σύμβασης. Επιπλέον, σημειώνει ότι δεν είναι απαράδεκτο για άλλους λόγους. Συνεπώς, πρέπει να κηρυχθεί παραδεκτό.

B. Επί της ουσίας

2. Ισχυρισμοί των διαδίκων

71. Παραπέμποντας στην περιγραφή των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης που περιέχεται στις παρατηρήσεις τους, οι προσφεύγοντες παραπονούνται ότι οι συνθήκες κράτησής τους στο Νοσοκομείο Κρατουμένων παραβίασαν το δικαίωμά τους να μην υποβληθούν σε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση. Εφιστούν την προσοχή του Δικαστηρίου κυρίως στον υπερπληθυσμό και τις κακές συνθήκες υγιεινής. Παραπέμπουν σε πολλές εκθέσεις ΜΚΟ και ανεξάρτητων οργάνων που επισκέφθηκαν το Νοσοκομείο Κρατουμένων σε διάφορες ημερομηνίες την περίοδο 2012-2016, υποστηρίζοντας ότι η έλλειψη προσωπικού χώρου, δραστηριοτήτων αναψυχής και ιατρικού προσωπικού, καθώς και οι κακές συνθήκες υγιεινής, αποτελούσαν μόνιμη κατάσταση κατά τη διάρκεια της κράτησής τους, τουλάχιστον από το Φεβρουάριο του 2012, όταν φυλακίστηκε ο δεύτερος προσφεύγων, μέχρι την ημερομηνία κατάθεσης των παρατηρήσεών τους στο Δικαστήριο. Οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι οι συνθήκες κράτησής τους παραβίασαν τα δικαιώματά τους που εγγυάται το άρθρο 3 της Σύμβασης.

72. Επίσης, διαφωνούν με τη μέθοδο υπολογισμού του προσωπικού χώρου από την Ελληνική Κυβέρνηση, σύμφωνα με την οποία σε κάθε κρατούμενο αντιστοιχούσαν 3,5 τ.μ. κατά μέσον όρο. Ειδικότερα, υποστηρίζουν ότι στην περίπτωση κρατουμένων σε νοσοκομείο, όπως ήταν οι ίδιοι, ο χώρος που καταλαμβάνουν τα κρεβάτια και άλλα έπιπλα πρέπει να αφαιρείται από το συνολικό εμβαδόν του θαλάμου, καθώς τα έπιπλα περιορίζουν σημαντικά το χώρο που έχει ο καθένας στη διάθεσή του για να κυκλοφορεί ελεύθερα. Προσθέτουν ότι στην περίπτωση κρατουμένων σε νοσοκομείο, δεν

χρησιμοποιούνται διπλά κρεβάτια (κουκέτες) και χρειάζονται περισσότερα έπιπλα, με αποτέλεσμα ο μισός χώρος του θαλάμου να καταλαμβάνεται από έπιπλα και να απομένουν μόνο 22 τ.μ. για να κυκλοφορούν ελεύθερα. Τέλος, παραπέμπουν σε έγγραφο του Νοσοκομείου Κρατουμένων που προσκόμισε η Κυβέρνηση σύμφωνα με το οποίο οι συνθήκες σήμερα είναι σήμερα πολύ καλύτερες από αυτές που επικρατούσαν το 2014. Κατά τη γνώμη τους, το έγγραφο αυτό αποδεικνύει τους ισχυρισμούς τους σχετικά με τις συνθήκες κράτησης την περίοδο 2012-2015.

73. Η Κυβέρνηση παραπέμπει στην περιγραφή των συνθηκών κράτησης των κρατουμένων που περιέχεται στις παρατηρήσεις της υποστηρίζοντας ότι, ακόμα και αν αυτές δεν υπήρξαν ιδανικές, δεν ήταν τόσο κακές ώστε να παραβιάζουν το άρθρο 3 της Σύμβασης. Εφιστά την προσοχή του Δικαστηρίου κυρίως στις βελτιώσεις που επήλθαν το 2015 και το 2016, επιμένοντας, ωστόσο, ότι και πριν από αυτές τις βελτιώσεις οι συνθήκες κράτησης των προσφευγόντων ήταν οι ενδεδειγμένες. Τέλος, υποστηρίζει ότι οι ισχυρισμοί των προσφευγόντων είναι γενικόλογoi και ότι η απλή παραπομπή στις εκθέσεις της CPT δεν μπορεί να τους τεκμηριώσει, καθώς οι εκθέσεις αυτές αφορούν περιόδους που προηγήθηκαν της κράτησης των προσφευγόντων.

2. Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

(α) Γενικές αρχές

74. Οι εφαρμοστέες γενικές αρχές έχουν διατυπωθεί στην απόφαση επί της υπόθεσης *Muršić κατά Κροατίας* ([GC], αριθ. προσφυγής 7334/13, παρ. 96-141, 20 Οκτωβρίου 2016).

75. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι το άρθρο 3 της Σύμβασης δεν μπορεί να ερμηνευθεί ότι εισάγει γενική υποχρέωση αποφυλάκισης κρατουμένου για λόγους υγείας ή μεταφοράς του σε δημόσιο νοσοκομείο, ακόμα και αν πάσχει από ασθένεια που είναι ιδιαίτερα δύσκολο να αντιμετωπιστεί. Παρ' όλα αυτά, η διάταξη αυτή επιβάλλει στο Κράτος να εξασφαλίζει ότι κάθε άτομο που στερήθηκε την ελευθερία του θα κρατείται υπό συνθήκες συμβατές με το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, ότι η μορφή της κράτησης δεν θα το υποβάλλει σε αγωνία ή δοκιμασία τέτοιας έντασης που θα υπερβαίνει το αναπόφευκτο επίπεδο δυσφορίας που είναι εγγενές σε ένα τέτοιο μέτρο και, λαμβανομένων υπόψη των πρακτικών απαιτήσεων της φυλάκισης, θα διασφαλίζονται κατά τρόπο επαρκή η υγεία και η ευημερία του (βλ. *Kudla κατά*

Πολωνίας [GC], αριθ. προσφυγής 30210/96, παρ. 92-94, ECHR 2000-XI, *Melnītis κατά Λετονίας*, αριθ. προσφυγής 30779/05, παρ. 69, 28 Φεβρουαρίου 2012, και *Savičs κατά Λετονίας*, αριθ. προσφυγής 17892/03, παρ. 130, 27 Νοεμβρίου 2012).

76. Τέλος, το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι οι πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες κράτησης, συμπεριλαμβανομένου του ζητήματος της ιατρικής περίθαλψης, εμπίπτουν στο πεδίο γνώσης των εθνικών αρχών. Ως εκ τούτου, οι προσφεύγοντες ενδέχεται να αντιμετωπίσουν δυσκολίες στην εξασφάλιση αποδεικτικών στοιχείων για την τεκμηρίωση των σχετικών παραπόνων τους (βλ. *Vladimir Vasilyev κατά Ρωσίας*, αριθ. προσφυγής 28370/05, παρ. 66, 10 Ιανουαρίου 2012). Στις περιπτώσεις αυτές, αυτό που αναμένεται από τους προσφεύγοντες είναι να υποβάλλουν τουλάχιστον μια λεπτομερή περιγραφή των πραγματικών περιστατικών για τα οποία παραπονούνται (βλ. *Visloguzon κατά Ουκρανίας*, αριθ. προσφυγής 32362/02, παρ. 45, 20 Μαΐου 2010). Στη συνέχεια, το βάρος της απόδειξης φέρει η Κυβέρνηση, η οποία οφείλει να παρέχει εξηγήσεις και δικαιολογητικά (βλ. *Salakhon και Islyamova κατά Ουκρανίας*, αριθ. προσφυγής 28005/08, παρ. 132, 14 Μαρτίου 2013).

(β) Εφαρμογή στην παρούσα υπόθεση

77. Το Δικαστήριο σημειώνει εξ αρχής ότι, πέραν των παραπόνων τους σχετικά με τις υλικές συνθήκες κράτησής τους, οι προσφεύγοντες επίσης καταγγέλλουν ότι το Νοσοκομείο Κρατούμένων παρουσίαζε ελλείψεις προσωπικού, η ιατρική φροντίδα που λάμβαναν ήταν ανεπαρκής και δεν υπήρχε μικροβιολογικό εργαστήριο. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι ένας ατεκμηρίωτος ισχυρισμός ότι η ιατρική φροντίδα ήταν ανύπαρκτη, παρεχόταν με καθυστέρηση ή ήταν κατά τα άλλα μη ικανοποιητική κανονικά δεν επαρκεί για να αποδείξει ότι υφίσταται ζήτημα βάσει του άρθρου 3 της Σύμβασης. Ένα πειστικό παράπονο πρέπει κανονικά να περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, επαρκή αναφορά στην κατάσταση της υγείας του καταγγέλλοντος, ιατρικές συνταγές που ζητήθηκαν, δόθηκαν ή δεν δόθηκαν, καθώς και αποδείξεις – π.χ. εκθέσεις εμπειρογνομόνων – ικανές να τεκμηριώσουν σοβαρές ελλείψεις στην ιατρική φροντίδα του προσφεύγοντος (βλ. *Valeriy Samoylov κατά Ρωσίας*, αριθ. προσφυγής 57541/09, παρ. 80, 24 Ιανουαρίου 2012). Ελλείψει τέτοιων συγκεκριμένων ισχυρισμών εκ μέρους των προσφευγόντων, το Δικαστήριο δεν θα λάβει υπόψη στη συνολική του εκτίμηση αυτό το μέρος των παραπόνων των προσφευγόντων.

78. Όσον αφορά τις υλικές συνθήκες κράτησης των προσφευγόντων, το Δικαστήριο σημειώνει ότι οι διάδικοι παρέχουν αντικρουόμενες περιγραφές και οι ισχυρισμοί τους δίστανται όσον αφορά πραγματικά στοιχεία όπως ο αριθμός των κρατουμένων στους θαλάμους ή το αν κάποιοι από τους προσφεύγοντες κρατούνταν σε κελιά και όχι σε θαλάμους. Η κατάσταση στο Νοσοκομείο Κρατουμένων έχει σχολιαστεί από τη CPT (βλ. παραπάνω παρ. 41) και εθνικά και διεθνή όργανα (βλ. παραπάνω παρ. 38-40). Έχοντας υπόψη αυτή τη διάσταση απόψεων, οι σκέψεις του Δικαστηρίου θα βασιστούν στο υλικό που προσκομίστηκε ενώπιόν του, ενόψει και των αρχών που έχει διατυπώσει το Δικαστήριο σχετικά με την αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων βάσει του άρθρου 3 (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Ananyev κ.λπ. κατά Ρωσίας*, παρ. 121-123).

79. Όσον αφορά τον προσωπικό χώρο που αντιστοιχούσε σε κάθε προσφεύγοντα, το Δικαστήριο σημειώνει ότι, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς τους, για την περίοδο 2012-2015 ο χώρος αυτός ήταν 3,66 τ.μ., καθώς κάθε θάλαμος των 44 τ.μ. φιλοξενούσε κατά μέσον όρο 12 κρατουμένους. Ειδικότερα όσον αφορά τον πρώτο, τέταρτο, πέμπτο, όγδοο, ένατο, δωδέκατο, δέκατο τέταρτο, δέκατο έκτο, δέκατο έβδομο και δέκατο όγδοο προσφεύγοντα, ο προσωπικός χώρος που αντιστοιχούσε στον καθένα την περίοδο από το Δεκέμβριο του 2014 έως τον Ιούλιο του 2016 ήταν 2,93 τ.μ. λόγω του γεγονότος ότι οι θάλαμοι 7 και 8 στους οποίους κρατούνταν φιλοξενούσαν 15 κρατουμένους την περίοδο αυτή. Επιπλέον, κατά το χρόνο κατάθεσης των προσφυγών και για αδιευκρίνιστο χρόνο, ο έκτος, έβδομος, ενδέκατος και δέκατος τρίτος προσφεύγων είχαν στη διάθεσή τους 2,32 τ.μ. ο καθένας, καθώς κρατούνταν στο θάλαμο 6, στον οποίο διέμεναν συνολικά 19 κρατούμενοι (για τη μεθοδολογία που χρησιμοποιεί το Δικαστήριο για τον υπολογισμό του ελάχιστου προσωπικού χώρου που αντιστοιχεί σε κάθε κρατούμενο σε ένα χώρο ομαδικής διαβίωσης για τους σκοπούς της εκτίμησής του βάσει του άρθρου 3, βλ. την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση *Muršić κατά Κροατίας*, παρ. 114). Όσον αφορά το δεύτερο και τον τρίτο προσφεύγοντα, οι οποίοι κρατήθηκαν σε κελί των 17 τ.μ. που φιλοξενούσε τέσσερεις κρατουμένους, αυτοί είχαν στη διάθεσή τους προσωπικό χώρο 4,25 τ.μ. Επιπλέον, υποστηρίζουν ότι οι συνθήκες στους θαλάμους και τα κελιά ήταν ασφυκτικές, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να

κυκλοφορούν ελεύθερα ανάμεσα στα έπιπλα λόγω του μεγάλου αριθμού πρόσθετων επίπλων που χρειάζονται σε ένα νοσοκομείο.

80. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της Κυβέρνησης, όλοι οι κρατούμενοι κρατήθηκαν σε θαλάμους των 44 τ.μ. που φιλοξενούσαν 8-13 κρατουμένους. Οι εγκαταστάσεις υγιεινής βρίσκονταν έξω από τους θαλάμους και, ως εκ τούτου, ο προσωπικός χώρος που αντιστοιχούσε σε κάθε κρατούμενο ήταν από 3,38 έως 5,5 τ.μ. Όμως, το Δικαστήριο σημειώνει ότι ο σχετικός ισχυρισμός της Κυβέρνησης είναι ασαφής. Ειδικότερα, η Κυβέρνηση δεν παρέχει ακριβή στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των ημερών που πέρασαν οι προσφεύγοντες σε κάθε θάλαμο ή τον αριθμό των κρατουμένων που διέμεναν μαζί τους σε καθημερινή βάση.

81. Το Δικαστήριο επίσης σημειώνει ότι όλα τα εθνικά και διεθνή όργανα που επισκέφθηκαν το Νοσοκομείο Κρατουμένων σχολίασαν το γεγονός ότι χαρακτηριζόταν από συνωστισμό και φιλοξενούσε 180-220 κρατουμένους ενώ η επίσημη χωρητικότητά του ήταν 60, κατά τους διαδίκους, ή 80, κατά τη CPT. Επιπλέον, σημειώνει ότι η CPT επισκέφθηκε το Νοσοκομείο Κρατουμένων τέσσερις μήνες μετά την κατάθεση της προσφυγής. Στην έκθεσή της τονίζει ότι το Νοσοκομείο Κρατουμένων είχε πρόβλημα υπερπληθυσμού, κάθε θάλαμος φιλοξενούσε 10-11 κρατουμένους και τα κρεβάτια βρίσκονταν πολύ κοντά το ένα στο άλλο, με αποτέλεσμα να επικρατεί συνωστισμός στους θαλάμους. Βάσει των αριθμών που παρέχει η CPT στην έκθεσή της, προκύπτει ότι ο προσωπικός χώρος που αντιστοιχούσε σε κάθε κρατούμενο στους θαλάμους κυμαινόταν από 4 έως 4,4 τ.μ., ενώ παραμένει το θέμα σχετικά με το χώρο στον οποίο μπορούσαν να κυκλοφορούν ελεύθερα οι κρατούμενοι.

82. Ενόψει των ανωτέρω, το Δικαστήριο αδυνατεί να διαπιστώσει την ακρίβεια των ισχυρισμών των διαδίκων και τον προσωπικό χώρο που πράγματι αντιστοιχούσε σε κάθε προσφεύγοντα. Ως εκ τούτου, αδυνατεί να αποφανθεί αν οι προσφεύγοντες είχαν επαρκή προσωπικό χώρο στη διάθεσή τους στο Νοσοκομείο Κρατουμένων καθ' όλη τη διάρκεια της κράτησής τους. Ενόψει αυτής της δυσκολίας, το Δικαστήριο θα στραφεί στην εξέταση των υπόλοιπων παραγόντων που σχετίζονται με την κράτηση των προσφευγόντων.

83. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο σημειώνει ότι αμφότεροι οι διάδικοι αναγνωρίζουν ότι, ανεξάρτητα από τον προσωπικό χώρο που αντιστοιχούσε σε κάθε

κρατούμενο, ο πληθυσμός του Νοσοκομείου Κρατουμένων υπερέβαινε κατά πολύ τη χωρητικότητά του. Επίσης, σημειώνει ότι, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς των προσφευγόντων, οι θάλαμοι ήταν βρώμικοι, η θέρμανση και ο αερισμός τους ήταν ανεπαρκείς και οι συνθήκες υγιεινής ήταν κακές, γεγονός που, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι δεν γινόταν διαχωρισμός των κρατουμένων ανάλογα με την ασθένειά τους, αύξανε τον κίνδυνο μόλυνσης. Επιπλέον, παραπονούνται για την έλλειψη δραστηριοτήτων αναψυχής. Σύμφωνα με τους προσφεύγοντες, οι συνθήκες αυτές διατηρήθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια της κράτησής τους, δηλ. από το 2012 έως τα μέσα του 2016, οπότε βελτιώθηκαν μετά τη λήψη διαφόρων νομοθετικών μέτρων από την Κυβέρνηση για την αποσυμφόρηση των φυλακών.

84. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι οι ισχυρισμοί των προσφευγόντων επιβεβαιώνονται σε εθνικό επίπεδο από τις διαπιστώσεις του Συνηγόρου του Πολίτη και σε διεθνές επίπεδο από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης και τη CPT. Επιπλέον, σημειώνει ότι στο παρελθόν είχε διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 3 λόγω των συνθηκών κράτησης στο Νοσοκομείο Κρατουμένων, σε συνδυασμό με την ανεπάρκεια της ιατρικής φροντίδας (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση *Μαρτζακλής κ.λπ. κατά Ελλάδος*, παρ. 67 και 75). Κατά τη γνώμη του Δικαστηρίου, η Κυβέρνηση, πέραν κάποιων γενικών παρατηρήσεων, δεν υπέβαλε λεπτομερή επιχειρήματα ικανά να αντικρούσουν τους ισχυρισμούς των προσφευγόντων και να το πείσουν ώστε να καταλήξει σε διαφορετικό συμπέρασμα από αυτό της προαναφερθείσας απόφασης. Τα μέτρα που επισημαίνει η Κυβέρνηση, όπως η λειτουργία σχολείου δεύτερης ευκαιρίας ή τα νομοθετικά μέτρα που οδήγησαν στην αποφυλάκιση των κρατουμένων, εφαρμόστηκαν μετά τον Απρίλιο του 2015, δηλ. μετά την κατάθεση της κρινόμενης προσφυγής και αφού οι περισσότεροι από τους προσφεύγοντες είχαν ήδη αποφυλακιστεί. Επιπλέον, σημειώνεται ότι στα έγγραφα που προσκόμισε η Κυβέρνηση, οι αρχές της φυλακής παραδέχονται ότι οι συνθήκες κράτησης στο Νοσοκομείο Κρατουμένων βελτιώθηκαν μετά το 2015. Ενόψει των ανωτέρω και λαμβάνοντας υπόψη ότι όλες οι υπηρεσίες και οι δραστηριότητες σε μια φυλακή επηρεάζονται δυσμενώς εάν χρειαστεί να φιλοξενήσει περισσότερους κρατουμένους από την επίσημη χωρητικότητά της, το Δικαστήριο δεν πείθεται από τον ισχυρισμό της Κυβέρνησης, ο οποίος δεν υποστηρίζεται από πειστικά τεκμήρια, ότι οι θάλαμοι όπου

διέμεναν οι προσφεύγοντες δεν επηρεάστηκαν από την κατάσταση υπερπληθυσμού και ότι οι συνθήκες κράτησης των προσφευγόντων ήταν σε συμμόρφωση προς τα πρότυπα της Σύμβασης.

85. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Δικαστήριο θεωρεί διαπιστωμένη την ανεπάρκεια των υλικών συνθηκών και των εγκαταστάσεων υγιεινής για τους προσφεύγοντες που κρατήθηκαν στο Νοσοκομείο Κρατουμένων, οι οποίες αύξαναν τον κίνδυνο μόλυνσης από μεταδοτικές ασθένειες. Κατά τη γνώμη του Δικαστηρίου, οι προαναφερθείσες συνθήκες, σε συνδυασμό με την ευπάθεια των προσφευγόντων και τη διάρκεια της κράτησής τους (από 7 έως 52 μήνες), υπερέβησαν το αναπόφευκτο επίπεδο δυσφορίας που είναι εγγενές στη στέρηση της ελευθερίας και παρουσιάζουν τον ελάχιστο βαθμό βαρύτητας που απαιτείται από το άρθρο 3 της Σύμβασης. Ως εκ τούτου, στο βαθμό που μπορεί να ειπωθεί ότι οι προσφεύγοντες είχαν στη διάθεσή τους επαρκή προσωπικό χώρο, το Δικαστήριο συμπεραίνει ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 λόγω των υπόλοιπων συνθηκών κράτησης των προσφευγόντων.

86. Όμως, σε ό,τι αφορά το δέκατο προσφεύγοντα και παρά τις ανωτέρω σκέψεις, το Δικαστήριο θεωρεί ότι η κράτησή του για σύντομες περιόδους δεν πρέπει να οδηγήσει αυτομάτως σε διαπίστωση παραβίασης του άρθρου 3 της Σύμβασης (βλ., τηρουμένων των αναλογιών, *Chazaryan* κ.λπ. κατά Ελλάδος, αριθ. προσφυγής 76951/12, 16 Ιουλίου 2015, *Ciocan* κ.λπ. κατά Ελλάδος (dec.), αριθ. προσφυγής 41806/13, 6 Οκτωβρίου 2015, και *Preci* κατά Ελλάδος, αριθ. προσφυγής 9387/15, 17 Νοεμβρίου 2015). Έχοντας υπόψη τις γενικές συνθήκες κράτησης των προσφευγόντων όπως περιγράφηκαν παραπάνω, το Δικαστήριο θεωρεί ότι η κράτηση του δέκατου προσφεύγοντος στο Νοσοκομείο Κρατουμένων για 24 ημέρες δεν παρουσιάζει τον απαιτούμενο βαθμό βαρύτητας. Ως εκ τούτου, αυτό το μέρος της προσφυγής είναι προφανώς αβάσιμο και πρέπει να απορριφθεί σύμφωνα με το άρθρο 35 παρ. 3 και 4 της Σύμβασης.

II. ΠΡΟΒΑΛΛΟΜΕΝΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 13 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

87. Επικαλούμενοι το άρθρο 13 της Σύμβασης, οι προσφεύγοντες παραπονούνται για παραβίαση του δικαιώματός τους σε μία αποτελεσματική προσφυγή ενώπιον των εθνικών αρχών σε σχέση με τα παράπονά τους βάσει του άρθρου 3.

88. Η Κυβέρνηση αμφισβητεί το επιχείρημα αυτό και παραπέμπει σε μια σειρά ένδικων μέσων που, κατά τη γνώμη της, ήταν αποτελεσματικά. Ειδικότερα, υποστηρίζει ότι οι προσφεύγοντες μπορούσαν να είχαν κάνει χρήση του ένδικου βοηθήματος που προβλέπει το άρθρο 110Α του Ποινικού Κώδικα ή των διατάξεων περί υπό όρο απόλυσης του άρθρου 497 παρ. 7 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, του ν. 4322/2015 και του ν. 4274/2014. Επίσης, αναφέρθηκε στη δυνατότητα που είχαν οι προσφεύγοντες να καταθέσουν αναφορά στο Συμβούλιο της Φυλακής βάσει του άρθρου 6 του Ποινικού Κώδικα και στον αρμόδιο εισαγγελέα βάσει του άρθρου 572 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Τέλος, οι προσφεύγοντες μπορούσαν να υποβάλουν τις καταγγελίες τους στο Συνήγορο του Πολίτη.

89. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι, όσον αφορά όλους τους προσφεύγοντες εκτός από τον δέκατο και τον δέκατο πέμπτο, το παράπονο αυτό δεν είναι προφανώς αβάσιμο κατά την έννοια του άρθρου 35 παρ. 3(α) της Σύμβασης. Επιπλέον, σημειώνει ότι δεν είναι απαράδεκτο για άλλους λόγους. Συνεπώς, πρέπει να κηρυχθεί παραδεκτό.

Ενόψει αυτού του συμπεράσματος, το παραπάνω παράπονο των προσφευγόντων πρέπει να θεωρηθεί «υποστηρίξιμο» για τους σκοπούς του άρθρου 13 της Σύμβασης.

90. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι το άρθρο 13 της Σύμβασης εγγυάται την ύπαρξη, στο εσωτερικό δίκαιο, προσφυγής που επιτρέπει την ουσιαστική εφαρμογή των δικαιωμάτων και ελευθεριών της Σύμβασης, υπό όποια μορφή αναγνωρίζονται στην εσωτερική έννομη τάξη. Το άρθρο 13 της Σύμβασης συνεπάγεται επομένως την απαίτηση να υπάρχει μια εσωτερική προσφυγή η οποία θα καθιστά δυνατή την εξέταση επί της ουσίας μιας «υποστηρίξιμης αιτίας» η οποία βασίζεται στη Σύμβαση, καθώς και την απαίτηση να χορηγείται κατάλληλη επανόρθωση (βλ., μεταξύ πολλών άλλων, την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση *Kaja κατά Ελλάδος*, παρ. 63). Το πεδίο της υποχρέωσης που το άρθρο 13 επιβάλλει στα Συμβαλλόμενα Κράτη ποικίλλει ανάλογα με τη φύση της αιτίας του προσφεύγοντος. Εν τούτοις, η απαιτούμενη από το άρθρο 13 προσφυγή πρέπει να είναι «αποτελεσματική» τόσο στη θεωρία όσο και ως προς το νόμο (βλ., π.χ., *Kudla κατά Πολωνίας* [GC], αριθ. προσφυγής 30210/96, παρ. 157, CEDH 2000-XI).

91. Όσον αφορά τις περιστάσεις της κρινόμενης υπόθεσης, το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι αναφορικά με τις συνθήκες κράτησης, το Δικαστήριο έχει κρίνει σε ορισμένες υποθέσεις (*Vaden κατά Ελλάδος*, αριθ. προσφυγής 35115/03, παρ. 30-33, 29 Μαρτίου 2007, και *Τσιβής κατά Ελλάδος*, αριθ. προσφυγής 11553/05, παρ. 18-20, 6 Δεκεμβρίου 2007) ότι οι προσφεύγοντες δεν είχαν εξαντλήσει τα εσωτερικά ένδικα μέσα επειδή δεν είχαν κάνει χρήση των ένδικων βοηθημάτων των άρθρων 572 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και 6 του Ποινικού Κώδικα (ν. 2776/1999). Στις υποθέσεις αυτές οι προσφεύγοντες είχαν παραπονεθεί για συγκεκριμένες περιστάσεις που τους επηρέαζαν προσωπικά ως άτομα, τις οποίες οι σωφρονιστικές αρχές θα μπορούσαν να είχαν εξαλείψει λαμβάνοντας τα κατάλληλα μέτρα. Από την άλλη πλευρά, σε πολλές περιπτώσεις το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, όταν οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι επηρεάστηκαν προσωπικά από τις γενικές συνθήκες που επικρατούσαν στη φυλακή, τα ένδικα βοηθήματα των άρθρων 572 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και 6 του Σωφρονιστικού Κώδικα δεν είναι αποτελεσματικά (βλ., μεταξύ άλλων, *Παπακωνσταντίνου κατά Ελλάδος*, αριθ. προσφυγής 50765/11, παρ. 51, 13 Νοεμβρίου 2014). Στην παρούσα υπόθεση, οι προσφεύγοντες κατέθεσαν αναφορά στο Συμβούλιο της Φυλακής βάσει του άρθρου 6 του Ποινικού Κώδικα, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.

92. Όσον αφορά το ένδικο βοήθημα που προβλέπει το άρθρο 110Α του Ποινικού Κώδικα, το Δικαστήριο, για τους ίδιους λόγους που απέρριψε την ένσταση της Κυβέρνησης περί μη εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων (βλ. παραπάνω παρ. 52-53), θεωρεί ότι αυτό δεν αποτελούσε αποτελεσματική προσφυγή υπό τις περιστάσεις της κρινόμενης υπόθεσης. Επιπλέον, το Δικαστήριο σημειώνει ότι τα ένδικα βοηθήματα του άρθρου 497 παρ. 7 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, του ν. 4322/2015 και του ν. 4274/2014 αφορούν υπό όρο απόλυση και απευθύνονται μόνο σε όσους πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις, όπως να έχουν καταδικαστεί σε κάθειρξη έως δέκα ετών και να έχουν εκτίσει μέρος της ποινής τους. Αντιθέτως, οι συνθήκες κράτησης δεν αποτελούν λόγο υπό όρο απόλυσης κρατουμένου, ούτε η Κυβέρνηση προσκόμισε παραδείγματα παλαιότερων δικαστικών αποφάσεων που να δείχνουν πειστικά ότι με την άσκηση των ένδικων βοηθημάτων του άρθρου 497 παρ. 7 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, του ν. 4322/2015 και του ν. 4274/2014 θα μπορούσαν οι προσφεύγοντες να επιτύχουν επανόρθωση για τις καταγγελίες τους βάσει του άρθρου 3 της Σύμβασης.

Τέλος, όσον αφορά την κατάθεση αναφοράς στο Συνήγορο του Πολίτη, το Δικαστήριο σημειώνει ότι, υπό τις περιστάσεις της κρινόμενης υπόθεσης, αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί αποτελεσματική προσφυγή κατά την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου ενόψει του γεγονότος ότι οι συστάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη δεν είναι δεσμευτικές για τις εθνικές αρχές (βλ. *Memlika κατά Ελλάδος*, αριθ. προσφυγής 37991/12, παρ. 39, 6 Οκτωβρίου 2015).

93. Συνοπτικά, το Δικαστήριο θεωρεί ότι η Κυβέρνηση δεν απέδειξε ότι οι προσφεύγοντες είχαν στη διάθεσή τους μια αποτελεσματική προσφυγή μέσω της οποίας μπορούσαν να επιτύχουν επανόρθωση για τις καταγγελίες τους βάσει του άρθρου 3 της Σύμβασης. Όπως και στο πλαίσιο της εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων βάσει του άρθρου 35 παρ. 1 της Σύμβασης, το Κράτος που επικαλείται ένα συγκεκριμένο ένδικο μέσο οφείλει να αποδείξει ότι αυτό ήταν επαρκές και αποτελεσματικό (βλ. *Soto Sanchez κατά Ισπανίας*, αριθ. προσφυγής 66990/01, παρ. 34, 25 Νοεμβρίου 2003, *L. κατά Λιθουανίας*, αριθ. προσφυγής 27527/03, παρ. 35-36, ECHR 2007-IV, και *Σαμπάνης κατά Ελλάδος*, αριθ. προσφυγής 32526/05, παρ. 58, 5 Ιουνίου 2008, βλ. επίσης παραπάνω παρ. 50-57).

94. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο συμπεραίνει ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 13 λόγω της έλλειψης αποτελεσματικής προσφυγής σε σχέση με τα παράπονα των προσφευγόντων αναφορικά με τις συνθήκες κράτησής τους στο Νοσοκομείο Κρατουμένων.

95. Όσον αφορά το δέκατο πέμπτο προσφεύγοντα, το Δικαστήριο σημειώνει ότι έχει ήδη απορρίψει την προσφυγή λόγω μη εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων. Αναφορικά με το δέκατο προσφεύγοντα, το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του, το άρθρο 13 τυγχάνει εφαρμογής μόνον όταν ο προσφεύγων έχει «υπερασπίσιμη αξίωση» ότι υπήρξε θύμα παραβίασης ενός δικαιώματος που εγγυάται η Σύμβαση. Έχοντας υπόψη τις παραπάνω σκέψεις του βάσει του άρθρου 3 της Σύμβασης αναφορικά με το δέκατο προσφεύγοντα (βλ. παραπάνω παρ. 86), το Δικαστήριο κρίνει ότι αυτός δεν διαθέτει υπερασπίσιμη αξίωση για τους σκοπούς του άρθρου 13 της Σύμβασης και, ως εκ τούτου, απορρίπτει αυτό το μέρος της προσφυγής ως προφανώς αβάσιμο σύμφωνα με το άρθρο 35 παρ. 3(α) και 4 της Σύμβασης.

III. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 41 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

96. Το άρθρο 41 της Σύμβασης προβλέπει τα εξής:

«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της, και αν το εσωτερικό δίκαιο του Υψηλού Συμβαλλόμενου Μέρους δεν επιτρέπει παρά μόνο ατελή εξάλειψη των συνεπειών της παραβίασης αυτής, το Δικαστήριο χορηγεί, εφόσον είναι αναγκαίο, στον παθόντα δίκαιη ικανοποίηση.»

A. Αποζημίωση

97. Οι προσφεύγοντες ζητούν ποσά που κυμαίνονται μεταξύ 3.000 και 20.000 ευρώ, ανάλογα με τη διάρκεια της κράτησής τους, ως αποζημίωση λόγω ηθικής βλάβης. Επικαλούμενοι τις αποφάσεις του Δικαστηρίου στις υποθέσεις *Stoica κατά Ρουμανίας* (αριθ. προσφυγής 42722/02, 4 Μαρτίου 2008), *Galotskin κατά Ελλάδος* (αριθ. προσφυγής 2945/07, 14 Ιανουαρίου 2010) και *Ταγκαλίδης κ.λπ. κατά Ελλάδος* (αριθ. προσφυγής 2889/09, 11 Οκτωβρίου 2011), οι προσφεύγοντες ζητούν τα ποσά που θα τους επιδικαστούν να κατατεθούν στον τραπεζικό λογαριασμό που θα υποδείξουν οι αντιπρόσωποί τους λόγω του μεγάλου αριθμού των προσφευγόντων και των αναπόφευκτων πολύπλοκων λογιστικών ζητημάτων.

98. Η Κυβέρνηση αμφισβητεί αυτές τις αξιώσεις, υποστηρίζοντας ότι τα ποσά που ζητούν οι προσφεύγοντες είναι υπερβολικά. Κατά τη γνώμη της Κυβέρνησης, η διαπίστωση παραβίασης συνιστά επαρκή δίκαιη ικανοποίηση. Σε κάθε περίπτωση, εάν το Δικαστήριο θελήσει να επιδικάσει κάποιο ποσό στους προσφεύγοντες, θα πρέπει να λάβει υπόψη την τρέχουσα οικονομική κατάσταση της Ελλάδος και το γεγονός ότι οι συνθήκες κράτησης στο Νοσοκομείο Κρατουμένων έχουν σαφώς βελτιωθεί την τελευταία διετία.

99. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι η διαπίστωση παραβίασης μπορεί να συνιστά επαρκή δίκαιη ικανοποίηση για την παραβίαση του άρθρου 13 της Σύμβασης λόγω της έλλειψης αποτελεσματικής εσωτερικής προσφυγής σχετικά με τις συνθήκες κράτησης (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση στην υπόθεση *Ananyev κ.λπ. κατά Ρωσίας*, παρ. 173). Αντιθέτως, κρίνει ότι οι προσφεύγοντες πρέπει να αισθάνθηκαν πόνο και δυσφορία λόγω της παραβίασης των δικαιωμάτων τους που κατοχυρώνονται στο άρθρο 3. Κατά δίκαιη κρίση, όπως απαιτείται από το άρθρο 41 της Σύμβασης, το Δικαστήριο επιδικάζει στο δέκατο έκτο προσφεύγοντα ποσό 3.000 ευρώ, στο δέκατο τρίτο προσφεύγοντα 4.000 ευρώ, στον πρώτο και τον έκτο προσφεύγοντα 5.000 ευρώ, στον

τρίτο, τέταρτο, πέμπτο, έβδομο, όγδοο, δωδέκατο, δέκατο τέταρτο και δέκατο όγδοο προσφεύγοντα 8.000 ευρώ και στο δεύτερο, ένατο, ενδέκατο και δέκατο έβδομο προσφεύγοντα 12.000 ευρώ.

Β. Δικαστικά έξοδα

100. Οι προσφεύγοντες επίσης ζητούν το ποσό των 2.500 ευρώ για τα έξοδα που πραγματοποίησαν ενώπιον του Δικαστηρίου, επισυνάπτοντας την απόδειξη πληρωμής των δικηγόρων τους, ζητούν δε να κατατεθεί αυτό το ποσό απευθείας στον τραπεζικό λογαριασμό που θα υποδείξουν οι αντιπρόσωποί τους.

101. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το ποσό που ζητείται είναι αδικαιολόγητο και ζητά να απορριφθεί η σχετική απαίτηση στο σύνολό της.

102. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, δικαστικά έξοδα επιδικάζονται στον προσφεύγοντα μόνο στο βαθμό που αποδεικνύεται ότι ήταν πραγματικά, αναγκαία και εύλογα (βλ. *Stoica κατά Ρουμανίας*, αριθ. προσφυγής 42722/02, παρ. 141, 4 Μαρτίου 2008). Στην προκείμενη περίπτωση, λαμβάνοντας υπόψη τα έγγραφα που έχει στη διάθεσή του και τα παραπάνω κριτήρια, το Δικαστήριο θεωρεί εύλογο να επιδικάσει το ποσό των 2.000 ευρώ για το σύνολο των δικαστικών εξόδων των προσφευγόντων. Το ποσό αυτό ορίζεται να κατατεθεί στον τραπεζικό λογαριασμό που θα υποδείξουν οι αντιπρόσωποι των προσφευγόντων.

Γ. Τόκοι υπερημερίας

103. Το Δικαστήριο θεωρεί αρμόζον οι τόκοι υπερημερίας να υπολογίζονται με βάση το επιτόκιο της διευκόλυνσης οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας συν 3 εκατοστιαίες μονάδες.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΝΩΤΕΡΩ ΛΟΓΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΟΜΟΦΩΝΑ

1. *Αποφασίζει* να διαγράψει την προσφυγή σε ό,τι αφορά την κράτηση του δέκατου προσφεύγοντος μέχρι τις 9 Ιουλίου 2015.
2. *Κηρύσσει* παραδεκτή την προσφυγή ως προς τον πρώτο έως τον ένατο, ενδέκατο έως δέκατο τέταρτο και δέκατο έκτο έως δέκατο όγδοο προσφεύγοντα και απαράδεκτη την υπόλοιπη προσφυγή.
3. *Κρίνει* ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης.
4. *Κρίνει* ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 13 σε συνδυασμό με το άρθρο 3 της Σύμβασης.

5. *Αποφασίζει*

(α) ότι το καθ' ου Κράτος οφείλει να πληρώσει στους προσφεύγοντες, εντός τριών μηνών από την ημερομηνία που η απόφαση θα καταστεί οριστική σύμφωνα με το άρθρο 44 παρ. της Σύμβασης, τα παρακάτω ποσά:

(i) στο δέκατο έκτο προσφεύγοντα τρεις χιλιάδες (3.000) ευρώ, στο δέκατο τρίτο προσφεύγοντα τέσσερεις χιλιάδες (4.000) ευρώ, στον πρώτο και τον έκτο προσφεύγοντα πέντε χιλιάδες (5.000) ευρώ, στον τρίτο, τέταρτο, πέμπτο, έβδομο, όγδοο, δωδέκατο, δέκατο τέταρτο και δέκατο όγδοο προσφεύγοντα οκτώ χιλιάδες (8.000) ευρώ και στο δεύτερο, ένατο, ενδέκατο και δέκατο έβδομο προσφεύγοντα δώδεκα χιλιάδες (12.000) ευρώ, συν τους φόρους με τους οποίους μπορεί να επιβαρυνθούν τα ποσά αυτά, ως αποζημίωση λόγω ηθικής βλάβης,

(ii) στους προσφεύγοντες από κοινού, δύο χιλιάδες (2.000) ευρώ, συν τους φόρους με τους οποίους μπορεί να επιβαρυνθεί το ποσό αυτό, για δικαστικά έξοδα, τα οποία ποσά θα κατατεθούν στον τραπεζικό λογαριασμό που θα υποδείξουν οι αντιπρόσωποι των προσφευγόντων,

(β) ότι από τη λήξη της προαναφερθείσας τρίμηνης προθεσμίας και μέχρι την εξόφληση, θα καταβάλλεται απλός τόκος επί των ανωτέρω ποσών ο οποίος θα υπολογίζεται με βάση το επιτόκιο της διευκόλυνσης οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας συν τρεις εκατοστιαίες μονάδες.

6. *Απορρίπτει* τα υπόλοιπα αιτήματα των προσφευγόντων για δίκαιη ικανοποίηση.

Έγινε στα Αγγλικά και κοινοποιήθηκε γραπτώς στις 17 Μαΐου 2018 σύμφωνα με τον Κανόνα 77 παρ. 2 και 3 του Κανονισμού του Δικαστηρίου.

Abel Campos

Γραμματέας

Kristina Pardalos

Πρόεδρος

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Ζαμπέλος Δημήτριος, έλληνας υπήκοος, γεννημένος το 1978.
2. Berberaj Adriatik, αλβανός υπήκοος, γεννημένος το 1974.
3. Μπερμπερίδης Δημήτριος, έλληνας υπήκοος, γεννημένος το 1951.
4. Χονεϊν Πολά, έλληνας υπήκοος, γεννημένος το 1984.
5. Ηλιόπουλος Θεόδωρος, έλληνας υπήκοος, γεννημένος το 1980.
6. Καμόλι Μαρούφ, αφγανός υπήκοος, γεννημένος το 1990.

7. Khutsishvili Davit, γεωργιανός υπήκοος, γεννημένος το 1988.
8. Κωνσταντινίδης Ρουσάμ, έλληνας υπήκοος, γεννημένος το 1981.
9. Μάχος Ιωάννης, έλληνας υπήκοος, γεννημένος το 1990.
10. Μαρτζακλής Ανδρέας, έλληνας υπήκοος, γεννημένος το 1981.
11. Moradyan Saeed Hamo, ιρανός υπήκοος, γεννημένος το 1978.
12. Οικονομάκος Αντώνιος, έλληνας υπήκοος, γεννημένος το 1981.
13. Παπαδόπουλος Νικόλαος, έλληνας υπήκοος, γεννημένος το 1983.
14. Πιρπινιάδης Σπυρίδων-Ξενοφών, έλληνας υπήκοος, γεννημένος το 1985.
15. Σαμπρηόγλου Σαμπρή, έλληνας υπήκοος, γεννημένος το 1978.
16. Σαμλίδης Δημήτριος, έλληνας υπήκοος, γεννημένος το 1981.
17. Τουφεκτσής Εμμανουήλ, έλληνας υπήκοος, γεννημένος το 1967.
18. Τσιρικλός Χρυσοβαλάντης, έλληνας υπήκοος, γεννημένος το 1983.

Ακριβής μετάφραση από τα Αγγλικά του συνημμένου πρωτοτύπου εγγράφου
Αθήνα, 13 Ιουνίου 2018

Ο μεταφραστής του Υπουργείου Εξωτερικών

Βασίλειος Δ. Μπελεκούκας